

OKULÖNCESİ ÇOCUKLARDA HAZZI ERTELEME DAVRANIŞININ
ANNELERİN EBEVEYNLİK STİLLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Rahmi CAN

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

Rahmi CAN tarafından hazırlanan "Okulöncesi Çocuklarda Hazzı Erteleme Davranışının Annelerin Ebeveynlik Stilleri Açısından İncelenmesi" başlıklı bu çalışma, 30.06.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Melike SAYIL (Başkan)

Prof. Dr. Orhan AYDIN (Üye)

Yrd. Doç. Dr. Funda KUTLU (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Tezimin 1 (bir) yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, raporunun tamamı her yerden erişime açılabilir.

30.06.2015

Rahmi CAN

TEŞEKKÜR

Topluma, çevreye yararlı ve duyarlı; kendi gizilgüçlerinin farkında olan bireyler yetiştirmede ailenin rolü azımsanamaz bir gerçektir. Sosyal kurumların en temel ve en önemlisi olan aile ve onun bir bileşeni ebeveynler hayatımızın her döneminde en önemli etkiye sahip unsurlar olarak yer almıştır. Bizler açısından bu denli öneme sahip olan ailemiz ve ebeveynlerimizden kişisel gelişimimize katkıda bulunacak birçok davranış kalıbını öğrenir ve hayatımızı bu davranış kalıplarıyla sürdürürüz. Ebeveynlerin, çocukların kendini kontrol ve kendini düzenleme becerileri üzerindeki etkisine dair merakım temelli bu araştırmanın çocuk ve gelişim psikolojisine katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Araştırmamın önsözünde saygıyla anmak istediğim bir önder var: Yönetim biçimi olarak cumhuriyeti, demokrasiyi bize sunan M. Kemal Atatürk'ü büyük bir saygıyla anarım.

Öncelikle ders döneminde kendinden aldığım derslerle kişisel ve mesleki gelişimime büyük katkı sağlayan, sabırla ve özenle tüm çalışmalarına rehberlik eden, tezimi bilimsel nitelik içerisinde tamamlamam için devamlı motivasyon sağlayan, süreç içerisinde yorulduğumda yada yılgınlığa düştüğümde cesaretlendiren, bilgisiyle güven veren, yol gösteren, bireysel yetersizliklerimi koşulsuz kabul edip, beni dinleyip, iç görü kazanmama yardımcı olan, kendimi gerçekleştirmem yolunda daima güç veren tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Funda Kutlu'ya emekleri için teşekkürü bir borç bilirim.

Bizlerin gelişimine büyük katkı sağlayan, anabilim dalımızın değerli öğretim elemanlarına, çalışmaya görüşleri ile önemli katkılarda bulunan Prof. Dr. Orhan Aydın ve Prof. Dr. Melike Sayıl hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Tez çalışmalarım sırasında görüşlerini ve tüm desteğini eksik etmeyen Çetin Toraman'a teşekkür ederim.

Beni destekleyen, gelişimimi önemseyen, her zaman maddi manevi destek sunan eşim Feride Sezgi Can'a, teşekkürlerimi sunarım. Oğlum Arda Can'a ve kızım Dila Can'a teşekkür eder sevgilerimi sunarım.

Rahmi Can

ÖZET

CAN, Rahmi. Okulöncesi çocuklarda Hazzı Erteleme Davranışının Annelerin Ebeveynlik Stilleri Açısından İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi Ankara, 2015.

Bu araştırmanın amacı anaokuluna devam eden 36-60 ay arası çocukların annelerinin ebeveynlik tutumlarının çocuklarda hazzı erteleme davranışı gelişimindeki etkisinin çocuğun cinsiyeti açısından araştırmaktır. Bu amaçla özel iki bağımsız anaokullarına devam eden toplam 73 anne ve çocuk (35 kız ve 38 erkek) katılımcı çifti araştırmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırmanın veri toplama araçları olarak demografik bilgi formu, anne tutumlarını belirlemek için Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) (Karabulut Demir ve Şendil, 2008) ve çocukların “hazzı erteleme davranışı” ölçümü için de Mishel ve Ebbesen (1970) tarafından geliştirilen Hazzı Erteleme Paradigması (Delay of Gratification Paradigm) deneysel uygulaması yapılmıştır. Kamera kayıtlarının incelenmesi ile çocukların deneysel koşulda gösterdikleri üç davranış (şekere dokunma, tadına bakma ve yeme) süreleri kodlanmıştır. Elde edilen veriler; ebeveyn tutumu (demokratik, otoriter, aşırı koruyucu ve izin verici) ve çocuğun cinsiyetine göre dokunma, tadına bakma ve yeme olarak belirlenen hazzı erteleme davranışları açısından bir fark gösterip göstermediği iki yönlü 4x2 MANOVA ile test edilmiştir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda bu tez çalışmasının ana amacı olan anne tutumlarının anlamlı olarak hazzı erteleme davranışı üzerindeki fark yarattığı bulunmuştur. Elde edilen diğer bulgular incelendiğinde çocukların cinsiyetine göre hazzı erteleme davranışını etkilemediği görülmüştür. Bulgular literatür ışığında tartışılmıştır.

Anahtar Sözcükler; Okulöncesi Çocuk, Anne Ebeveynlik Stilleri, Öz Düzenleme, Hazzı Erteleme

ABSTRACT

CAN, Rahmi. Investigation of Delay of Gratification in Preschool Children in Relation to Parenting Styles, Master's Thesis Ankara, 2015.

The aim of this study is to examine the effect of mothers' parental styles and childrens' gender on their preschool childrens (36-60 months) delay of gratification behaviour. The participants are 73 mothers and their preschool children (35 female and 38 male). The questionnaires used in the study were Demographic Information Form and Parent Attitude Form (Karabulut Demir & Şendil, 2008). The childrens' delay of gratification was manipulated experimentally by Mishel and Ebbesen's (1970) Delay of Gratification Paradigm. Accordingly, three critical behaviors (touching, tasting, and eating) were chosen as a signal of the delay of gratification and the length of delay were coded for each behaviour. Interrater reliability were established. The data was analysed with Two-Way 4X2 MANOVA (Parental Styles X Gender) to determine that whether delay of gratification behaviour identified as touching, tasting or eating changes depending on parental styles (democratic, authoritarian, overprotective and permissive) or child's gender. The results of the study showed that children's delay of gratification time were differed according to the mothers' parenting style. The children whose mother had democratic parenting style shown longer delay of gratification for eating and tasting behaviour. The results were discussed with the literature.

Key Words; Preschool Children, Maternal Parenting Styles, Self- Regulation, Delay of Gratification

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No.</u>
KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
TABLolar DİZİNİ	ix
EKLER DİZİNİ	x

BÖLÜM I

GİRİŞ	1
1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR.....	5
1.1 Aile ve Türk Aile Yapısı ile İlgili Yaklaşım.....	5
1.1.1 Bağımlı Aile Modeli.....	6
1.1.2 Bağımsız Aile Model.....	6
1.1.3 Psikolojik (Duygusal) Bağlılık Aile Modeli.....	7
1.2 AİLE SİSTEMİNİN BİR BİLEŞENİ OLARAK EBEVEYNLİK.....	8
1.2.1 Yetkeli/demokratik (Authoritative) Ebeveynlik Tutumu.....	10
1.2.2 Yetkeci/Otoriter (Authoritarian) Ebeveynlik Tutumu.....	11
1.2.3 Müsamahakâr/İzin Verici (Permissive) Ebeveyn Tutumu.....	11
1.2.4 İhmalkar/Reddedici (Neglecting) Ebeveyn Tutumu.....	12
1.3 EBEVEYNLİK TUTUMLARI İLE İLGİLİ LİTERATÜR.....	13
1.4 ÖZDÜZENLEME, ÖZKONTROL VE HAZZI ERTELEME.....	18

1.5	HAZZI ERTELEME VE EBEVEYNLİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	21
1.6	ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ.....	24
1.6.1	Hipotezler.....	25

BÖLÜM II

YÖNTEM		27
2.1	KATILIMCILAR.....	27
2.2	VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	29
2.2.1	Demografik Bilgi Formu.....	29
2.2.2	Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ).....	29
2.2.3	Hazzı Erteleme Testi Uygulaması.....	30
2.3	İŞLEM.....	31
2.3.1	Anneler ile ilgili Uygulama.....	31
2.3.2	Araştırmacı-Çocuk Uygulamaları.....	32
2.5	VERİ ANALİZİ.....	33

BÖLÜM III

BULGULAR		34
3.1	VERİ TEMİZLİĞİ.....	34
3.2	BAĞIMLI DEĞİŞKENLERİN BETİMLENMESİ, KODLANMASI VE DEĞERLENDİRMECİLER ARASI GÜVENİRLİK.....	35
3.3	ÇOCUĞUN YAŞI, EBEVEYN TUTUMLARI İLE DOKUNMA, TADINA BAKMA VE YEME DAVRANIŞLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	35
3.4	EBEVEYN TUTUMLARI ATAMASI VE İLGİLİ BETİMSEL ANALİZLER.....	37

3.4.1	Katılımcı Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeğine Göre Atanması.....	37
3.4.2	Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Sürelerinin İlk, İkinci ve Son Beş Dakika İçin Frekans ve Yüzdeleri.....	37
3.5	DOKUNMA, TADINA BAKMA VE YEME DAVRANIŞLARINA AİT SÜRELERİN ANNE TUTUMLARI VE ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI.....	38
BÖLÜM IV		
	TARTIŞMA.....	42
4.1	Sınırlılıklar ve Öneriler.....	47
	KAYNAKLAR.....	50
	EKLER.....	66

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.	Ebeveynlik Tutumları (Stilleri).....	10
Tablo 2.	Örnekleme Ait Betimleyici Bilgiler (Çocuk).....	27
Tablo 3.	Katılımcı Annelerin Sosyo-Demografik Özellikleri.....	28
Tablo 3.1	Yaş, Anne Tutum İle Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Süreleri Arasındaki İlişki.....	36
Tablo 3.2	Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Sürelerinin İlk, İkinci ve Son Beş Dakika İçin Frekans ve Yüzdeleri.....	38
Tablo3.3	Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma ve MANOVA Analiz Sonuçları	40

EKLER DİZİNİ

EK-1 Gönüllü Katılım (Bilgilendirilmiş Onay) Formu.....	66
EK-2 Kişisel Bilgi Formu.....	68
EK-3 Ebeveyn Tutum Ölçeği.....	69

BÖLÜM I

GİRİŞ

Çocuklar aile ile etkileşimleri sonucunda iletişimi, çevre ile ilişki kurmayı, karşılaştığı sorunlara çözüm üretmeyi ve kendi olmayı öğrenerek büyürler (Göktaş-Telmaç, 2010). Özellikle anne-babalarını izleyerek onları model alır ve onların tutumları ile şekillenirler. Dolayısıyla çocuğun yetiştiği ailenin yapısı, genişliği, sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi, onun ilk sosyal deneyimlerinin oluşması, duygusal ve sosyal gelişiminin desteklenmesi açısından çok önemlidir (Kağıtçıbaşı, 1991). Çocuk sahibi oldukları andan itibaren ebeveynlerin en önemli uğraşı çocuğunu hem sosyal hem de psikolojik açıdan yetkin ve olumlu beceriler elde edecek şekilde yetiştirmektir. Bunu yaparken ebeveynler sosyalleştirme hedefleri doğrultusunda çeşitli davranış ve uygulamaları benimseyerek çocuklarını yetiştirirler (Darling ve Steinberg, 1993).

İlk kez Baumrind (1967, 1971) tarafından kavramlaştırılıp üç sınıfa ayrılan ebeveyn tutumları önemli bir kuramsal yaklaşım olarak literatürde yerini almıştır. Takip eden yıllarda ebeveynlik tutumları ve çocuğun gelişimsel sonuçları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar geniş ve önemli bir alan oluşturmuştur. Özellikle erken çocukluk döneminde ebeveynlerin davranış ve iletişim örüntüleri, aile içi ebeveynlerin duygusal tonu, tepki duyarlılığı, denetim kurma tarzı ve iletişim tarzları arasındaki farklılıklar ile çocuğun gelişimsel sonuçları arasındaki ilişki önemli bir araştırma alanı olarak literatürde çalışılmıştır. Öyle ki ulusal (ör: Altay ve Güre, 2012; Nacak, Yağmurlu, Durgel ve van de Vijver, 2011; Tunç ve Tezer, 2006; Yağmurlu, Çıtlak, Dost ve Leyendecker, 2009) ve uluslararası literatür (ör. Chao, 1994; Darling ve Steinberg, 1993; Goodnow, 1988; Gulley, Oppenheimer ve Hankin, 2013; Maccoby ve Martin, 1983; Ryan, Martin ve Brooks-Gunn, 2006; Steinberg, Lamborn, Dornbush ve Darling, 1992) incelendiğinde ebeveynlik ve gelişimsel sonuçlarla ilgili görgül çalışmaların önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu çalışma bulgularına-babalığın, evrensel olarak çocukların sosyalleştirilmesinde temel role sahip olduğunu göstermektedir (Cebioğlu ve Aksan, 2012). Ayrıca içinde yaşanılan kültürel ortama

uygun davranış biçimlerinin yeni nesillere aktarılmasına hizmet eden bir sistemdir. Bu bağlamdan yola çıkarak sunulan bu tez çalışması da Türkiye örneğinde okulöncesi dönemdeki çocukların sosyo-duygusal gelişimi açısından, ebeveynlerin çocuk yetiştirme de gösterdikleri tutum ve davranışların etkisini incelemeyi amaçlamıştır.

Ebeveyn tutum ve davranışları ile ilgili çalışmalar çocuğun sosyalleştirilmesi sürecinde kendi davranışlarını çevresel taleplere göre düzenlemesi üzerinde durur. “Özdüzenleme”(self-regulation) çocuğun sosyal-duygusal gelişimi bağlamında çalışılan önemli bir kavramdır (Maccoby ve Martin,1983). Erken çocukluk döneminin en önemli becerilerinden birisi olarak kabul edilen özdüzenleme (Zimmerman, 2008), gelişim psikolojisi alanında ve psikopatolojide (Krueger, Caspi, Moffitt, White ve Stouthamer-Loeber, 1996) önemli bir yer tutar. Etkili özdüzenleme, sağlıklı bir psikolojik işlevselliğin dayanağı ve erken dönemde ana baba ile etkileşimle öğrenilen bir beceri olarak nitelendirilmektedir (Kopp, 1982; Maccoby ve Martin 1983; Mittal, Russell, Britner ve Peake, 2012). En genel tanımıyla da bireyin kendisini içsel mekanizmaları aracılığıyla düzenlemesi, kontrol etmesi anlamına gelmektedir (Cebioğlu ve Aksan, 2012). Risemberg ve Zimmerman’a (1992) göre ise “amaçlar belirleme, bu amaçları gerçekleştirmek için stratejiler geliştirme ve bu stratejilerle kazanılanın denetlenmesi” olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan da anlaşıldığı gibi, özdüzenleme literatürde sadece beceri olarak değil, aynı zamanda davranışsal ya da bilişsel boyutları olan bir yapı olarak ele alınmaktadır. Literatür incelendiğinde özdüzenleme (self-regulation) ve özkontrol (self-control) kavramlarının birbiri yerine kullanıldığı görülmektedir. Baumeister, Vohns ve Tice (2007) tarafından özkontrol kişinin tepkilerini ahlaki değerler, idealler ve/veya sosyal beklentilere uygun olacak ve amaca ulaşabilecek şekilde değiştirme kapasitesine sahip olması olarak tanımlanmış ve bu kavramın istemli, bilinçli ve çaba içeren özelliklere sahip olması nedeni ile özdüzenleme kavramından ayrılarak onun bir altkümesi olarak betimlenmiştir. Bu tez çalışmasının bir değişkeni olan “hazzı erteleme” davranışı ile ilgili literatür tarandığında bu terimin özkontrolün önemli bir parçası olarak incelendiği görülmektedir. Ancak bu çalışmalar bazen özdüzenleme çoğunlukla da özkontrol kavramlarını kullanmıştır (Funder, Block ve Block, 1983; Herzberger ve Dweck,1976). Bu tez raporunun ilerleyen bölümlerinde de ilgili araştırmalar bu iki kavram ile sunulmuştur.

Literatür incelendiğinde, ebeveynliğin temel boyutları olarak kabul edilen “kontrol/denetim” ve “duyarlılık” boyutlarının çocuğun özdüzenleme/özkontrol becerileri üzerindeki etkilerine ve bunun çocuğun gelişimsel sonuçlarına olan yansımalarına yönelik bulgular oldukça çoktur (bkz. Grolnick ve Farkas, 2002; Eiden, Edwards ve Leonard, 2007; Keller, Yovsi, Borke, Kartner, Jensen ve Papligoura, 2004). Örneğin ebeveynleri tarafından aşırı kontrol ve güç gösterimine maruz kalan çocukların, ana baba değerlerini içselleştiremedikleri, düşük özsaygı ve yüksek kaygı gibi sorunlar yaşadıkları ve genellikle saldırganlık gibi olumsuz davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Tunç ve Tezer, 2006; Sümer, 2012). Öte yandan ana babalığın diğer bir temel boyutu olan duyarlılık/sıcaklığın ise çocuklarda özdüzenlemeyi destekleyici niteliği vardır (Baumrind, 1991; Martin, 1981; Shaw, Keenan ve Vondra, 1994). Sümer (2012) denetim ve duyarlılığın olduğu aile ortamında büyütülen çocukların ebeveynlerinin değerler sistemini içselleştirdiği, yüksek psikolojik uyum ve sosyal, akademik alanlarda başarı gösterdiklerine yönelik bulgulara işaret etmiştir. Diğer yandan Spera (2005) ise denetimin yeterli düzeyde yapılmadığı ancak kabulün yüksek olduğu izin verici olarak nitelendirilen ailede yetişen çocuklarda, kendini ve duygularını düzenleme veya kontrol etme ya da sorumluluk alma gibi konularda sorunlar yaşadığını gösteren çalışmaları işaret etmiştir. Yani olumlu ana-baba davranışları olarak nitelendirilen denetim, duyarlılık, sıcaklığı içeren ebeveyn tutumu gösteren ana-babaların çocukları özdüzenleme/özkontrol becerisi açısından daha olumlu gelişimsel sonuçlar göstermektedir (Baumrind, 1991; Maccoby ve Martin, 1983). Sonuç olarak yapılan araştırmalar ebeveyn tutumlarının çocuklarda özdüzenleme/özkontrol becerisi üzerindeki etkisi ile ilgili önemli bulgular sunmaktadır.

Özellikle Mischel ve Ebbesen (1970) tarafından yapılan bir deneysel araştırmada kullanılan “Hazzı Erteleme Paradigması” (Delay of Gratification Paradigm) özkontrol kavramı açısından çığır açan bir başlangıca neden olmuştur. Bu çalışmanın ardından Mischel ve arkadaşlarının (ör. Mischel, Ebbesen ve Zeiss, 1972; Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989; Shoda, Mischel ve Peake, 1990; Casey ve ark., 2011) alana kazandırdığı çalışma bulguları bir özkontrol bileşeni olan hazzı erteleme davranışının uzun vadeli gelişimsel sonuçlarına ışık tutmuştur. Aynı zamanda ilgili literatüre tarandığında, ebeveyn tutum ve uygulamalarının okul öncesi yaş grubundaki çocuklarda hazın ertelenme becerisine etkisi ve bunun sonraki yıllarda da çocuğun gelişiminde,

uzun vadeli davranışsal ve akademik sonuçları ile ilişkili olduğunu gösteren araştırma bulgularına rastlanmaktadır (Mauro ve Harris, 2000; Mischel, Shoda, Peake; 1988 ve Mittal, Russell, Britner ve Peake, 2012; Russell, Londhe, ve Britner, 2012). Örneğin, erken çocukluk döneminde annenin davranışları, doyumun ertelenmesi ve okula hazır olma ilişkisini inceleyen Razza ve Raymond (2013), çocuklarda doyumun ertelenmesinin ara bulucu rolüne odaklanmışlardır. Bu çalışmanın sonucunda annelerin çocuklarına karşı duyarlılığı arttıkça çocuklarında hazzı erteleme becerilerinin geliştiği ve hazzı erteleme becerisi gösteren çocuklarında okula hazır olma becerilerinin arttığı görülmüştür. Benzer bir çalışmada da çocuklarda doyumun ertelenme becerisi ve anne-çocuk bağlanma ilişkinin kalitesi boylamsal olarak ele alınmıştır. Güvenli bağlanmaya sahip çocukların en uzun süre bekleme süresine sahip oldukları, güvensiz bağlanmaya sahip çocukların ise beklerken güçlüklerle karşılaştığı ortaya konmuştur (Jacobsen, Huss, Fendrich, Kruesi ve Ziegenhan, 1997).

Bu bölümde değinildiği gibi ebeveyn tutum ve davranışlarının çocukların gelişimsel sonuçları üzerindeki etkisi birçok çalışma ile belirlenmiştir (Baumrind, 1971, 1991; Kağıtçıbaşı, 1996, 2005, 2007; Maccoby ve Martin, 1983; Sayıl ve Yağmurlu, 2012). Özkontrol becerisinin bir bileşeni olan hazzı erteleme davranışı ile ilgili var olan literatür oldukça geniştir. Ancak Türk aile yapısı ve okulöncesi dönem çocuklarının özkontrol davranışları hakkında güncel bulgulara ulaşmak amacı ile bu tez çalışması, okul öncesi dönemdeki çocukların hazzı erteleme davranışının, annelerin ebeveynlik tutumları ile ilişkisinin incelenmesini amaçlamıştır. Çalışmanın önemli bir katkısının “hazzı erteleme paradigması” ile okulöncesi çocuklarının özkontrol davranışlarının incelenmiş olması olarak düşünülmektedir. Çalışmada anne tutumları için ilgili literatürde yer alan Baumrind’in (1971; 1991) ebeveyn tutumları ile ilgili geliştirmiş olduğu kuramsal model temel alınmıştır. Çocuklarla yapılacak çalışma için ise Mischel ve Ebbesen (1970) tarafından geliştirilen okulöncesi çocuklar ile yapılan Hazzı Erteleme Paradigması (Delay of Gratification Paradigm) deneysel görevi esas alınmıştır.

Bu tez çalışmasının ilerleyen bölümlerinde aile, ebeveynlik modelleri ve uygulamaları ve çocuklarda hazzı erteleme davranışı ilgili literatür kapsamlı biçimde ele alınmış, görgül ve kuramsal bilgiler verilmiştir.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR

1.1 Aile ve Türk Aile Yapısı ile İlgili Yaklaşım

Aile toplumsal kuralları olan ve toplumlar arasında en fazla evrensellik gösteren bir kurumdur. Dolayısıyla aile, çocuğun içinde yaşadığı topluma uygun bir birey olarak yetişmesinde rol alan toplumun minyatürü ve en temel kurumudur (Tezcan,1993). Bu bağlamda aile yeni üyeleri topluma kazandırma hedefi ile kültüre yardım eden, aynı zamanda kültürün zararlı öğelerine tampon işlevi gören bir sistemdir (Bateson, 1971; Kağıtçıbaşı, 2012 ve Morgan, 1997).Bu sistem özellikle ilk çocukluk yıllarında gözlemleyerek öğrenme için gerekli model ya da örnekleri sağlar. Bu sistem içerisinde bireyler, biyolojik veya psikolojik bağlar ile tarihsel, duygusal ve ekonomik bir birliktelik oluşturup, kendilerini aynı evin üyeleri olarak hissederler. Aile, bir yandan üyelerine istikrar, koruma-kollama ve aileyi bir arada tutma gibi işlevi sunarken bir yandan da her birinin gelişimlerini destekler (Gladding, 2012).

Ailelerin hem evrensel hem de her birinin kendine özgü özellikleri vardır. Cinsellik ve üreme, ekonomik ve eğitsel işlevleri ailelerin evrensel özellikleridir. Ne olduğu ve nasıl yapılanması gerektiği ise kültürden kültüre değişim gösteren kendine özgü yanlarıdır. Örneğin, Amerika’da Avrupa kökenli Beyaz Amerikalılar’da aile, kan bağı olan “çekirdek aileyi” ifade ederken, Afrika kökenli siyah Amerikalılar’da “daha geniş akrabalıkların olduğu büyük bir grubu” ifade eder. Diğer taraftan Asya kökenli Amerikalılar gibi başka gruplarda ise aile, ataları ve aynı soydan olan birçok insanı içerir (Gladding, 2012). Bu tanımlardan ve açıklamalardan da anlaşılacağı gibi birbirinden farklı veya ortak vurgulara sahip bütün bu özellikleri ile aile kavramı, literatürde farklı özellik ve niteliklerle tanımlanmış ve birçok disiplinin (biyoloji, psikoloji, sosyoloji, genetik, eğitim, antropoloji vb.) ilgilendiği bir olgu olmuştur.

Ülkemiz kültürü içerisinde gelişim psikolojisi ve sosyal psikoloji alanlarında yürütülen aile ve ebeveynlik araştırmaları, 1970’li yıllardan bu yana sayıca artmış; son yıllarda da kapsamlı araştırmalara dönüşmüştür (Baydar, Akçınar ve İmer, 2012; Bornstein ve Güngör, 2013; Kağıtçıbaşı, 1996; Sümer, 2012; Yağmurlu ve Yavuz, 2012). Bu alanda

özellikle, Kağıtçıbaşı'nın (1996, 2005, 2007) kültürlerarası yaklaşımdan yola çıkarak ülkemiz kültürü ve farklı kültürler içerisinde Türk aile yapısının, ebeveyn tutumları ve davranışlarının, çocuğun gelişimsel sonuçları ve sosyalleşmesi sürecindeki rolü üzerine yaptığı kuramsal çalışma öncül nitelik taşımaktadır. Kağıtçıbaşı (1996, 2005, 2007), Türk aile yapısı ve işleyişi üzerine yaptığı çalışmalar sonucunda "Aile Değişim Modeli" ile Türk aile prototipini ortaya çıkarmıştır. Bu model temel alındığında bireycilik-toplulukçuluk bağlamında ülkemizde üç prototipik aile örüntüsü ortaya çıkar. Bu aile örüntüleri ve tanımları aşağıda verilmiştir;

1.1.1 Bağımlı Aile Modeli

Kırsal ve tarımsal kesimlerde görülen toplulukçuluğun geçerli olduğu, hem psikolojik hem de maddi bağımlılığın görüldüğü, az gelişmiş, "ilişkisel kültürü" ürünü olan ve "Yetkeci (Otoriter) Ebeveynlik" içeren türdür. Bu aile modelinde çocuğun ekonomik değeri ön planda olup, buna bağlı olarak çocuğun itaatkârlığına özerkliğinden daha fazla değer verilir (Kağıtçıbaşı, 1996). Bu nedenle de bu sosyokültürel bağlamda itaate yönelik ana babalık işlevseldir. Çocuğun özerkliği ve özellikle de bağımsızlığı, ailenin zaman içindeki devamlılığı için bir tehdit oluşturur. Dolayısıyla, çocukta "ilişkisel" fakat özerk olmayan benlik gelişir (Kağıtçıbaşı, 2012).

1.1.2 Bağımsız Aile Modeli

Bu modelde, bir önce açıklanan Bağımlı Aile Modeli'nde görülen örüntünün karşıtı bir durum söz konusudur. Hem psikolojik hem de maddi bağımlılığın az görüldüğü, batıdaki sanayileşmiş kentsel koşullarda daha yaygın görülen ve "bireyci kültüre" sahip "izin verici ebeveynlik tutumu" içeren örüntüdür. Bu aile modelinde çocuk yetiştirme hedeflerinde bireyselleşme ve bağımsız olma, sağlıklı gelişimin önkoşulları olarak kabul edilir (Kağıtçıbaşı, 1996).Çocuğa serbestlik tanıyıcı, özerkliğini destekleyici ana babalık, çocukta bağımsız, kendi ayakları üstünde durabilen, aileden ayrılmış-bireyselleşmiş "özerk" ve ayrık benlik gelişimine yol açar (Kağıtçıbaşı, 2012).

1.1.3 Psikolojik (Duygusal) Bağlılık Aile Modeli

Bu aile örüntüsü ise ilk iki aile örüntüsünün sentezi, diğer iki modelle hem benzerlikler hem de farklılıkların olduğu modeldir (Kağıtçıbaşı, 2012). Yani, maddi karşılıklı bağımlılıkların zayıfladığı psikolojik karşılıklı bağımlılıkların sürdüğü, “ilişkisellik kültürünün” olduğu ve kentsel ile daha gelişmiş sosyoekonomik ortamlarda görülen “açıklayıcı-otoriter (demokratik) ebeveynlik tutumu” içeren örüntüdür. Bu aile modelinde çocuğu hem kontrol etmek hem de onu özerk olmaya teşvik etmek önemlidir (Kağıtçıbaşı, 1996). Bu modelde çocuğun aileye maddi katkısı gerekmediğinden, özerk olarak yetişmesi ailenin devamlılığı için artık bir tehdit oluşturmaz ve ana-baba çocuk yetiştirmede itaate yönelik değil özerkliğe imkân tanıyan bir yaklaşım ortaya koyar. Ancak, beraberlik kültürünün devam etmesi nedeniyle ve yakın ilişkilere önem verildiğinden, bu modelde özerk-ayrık benlik değil, “özerk-ilişkisel” benlik gelişimi söz konusudur (Kağıtçıbaşı, 2012).

“Aile Değişimi Modeli” içerisinde Kağıtçıbaşı (2012), bağımsızlık ve karşılıklı bağımlılık modellerini ele alır. Modernleşme yaklaşımının vurgusuna göre bu iki model arasındaki farklılıklara rağmen özellikle sosyoekonomik değişim ile birinden diğerine doğru geçiş olacaktır. Ancak yapılan çalışmalar karşılıklı bağımlılık ve bağımsızlık yaklaşımlarında görülmeyen özellikleri içeren bir başka modele işaret etmiştir ki bu da karşılıklı duygusal bağlılık modelidir. Bir taraftan bu model kentsel modern yaşama daha uygundur, diğer taraftan da özerklik ve ilişkisellik ihtiyaçlarına daha duyarlıdır. Bunun ana-baba davranışlarına yansımalarının birinci ve temel olanı, hem çocuk ve ana-baba ilişkisinin yakınlık sıcaklık içermesi hem de çocuğun özerk yetişmesinin desteklenmesidir (Kağıtçıbaşı, 2012).

Bu bağlamda sosyoekonomik düzey ve sosyo-tarihsel süreç ile ilgili özellikler aile sistemine etki ederken aynı zamanda ana-babalık davranışlarını da etkilemektedir. Çocuğun gelişimsel sonuçları ile aile içi etkileşimde ebeveynlerin duygusal tonu, ebeveyn tutum, davranış ve iletişim örüntüleri, tepki duyarlılığı, denetim kurma ve iletişim tarzları arasındaki farklılıklar ile arasındaki ilişkiler sıklıkla çalışılmış ve evrensel olarak ele alınan bu ebeveyn davranışsal özelliklerinin kültürel yapı ile harmanlandığı görülmüştür. Ebeveynlik bir taraftan kültürün ürünü diğer taraftan da

kültürü oluşturur; bu nedenle de, insan kültür ilişkisinin en temel aracıdır ve ailenin bir alt sistemi olarak büyük ölçüde kültür tarafından şekillenen bir olgudur (bkz. Kağıtçıbaşı, 2012). Bir sonraki bölümde ebeveynlik ve ebeveynlik tutum ve özellikleri ile ilgili literatür sunulmuştur.

1.1 AİLE SİSTEMİNİN BİR BİLEŞENİ OLARAK EBEVEYNLİK

Giriş bölümünde değinildiği gibi, aile sisteminin bir bileşeni olan ana babalık ve ebeveynlik özelliklerinin çocuğun gelişimi üzerine etkileri ile ilgili görgül çalışmaların önemli bir alan olduğu görülmektedir. Özellikle ebeveynlerin çocukları ile erken yıllarda kurdukları ilişkiler (Darling ve Steinberg, 1993; Grusec ve Davidov, 2006; Maccoby ve Martin, 1983), ebeveynlerin çocuğun gelişimsel sonuçları ile ilişkisi (Baldwin, 1948; Baumrind, 1971; Becker, 1964 ve Symonds, 1939) ve bu bağlamda topluma ve aileye olan katkısı (Kağıtçıbaşı, 1996, 2005, 2007) birçok çalışmada ele alınmıştır.

Ebeveynlik üzerine ilk araştırmalardan biri Symonds (1939)'a aittir. Symonds, ebeveyn-çocuk etkileşimini ve bunun çocuk üzerindeki etkilerini incelemiş ve ebeveynliğin iki boyutu olduğuna karar vermiştir. Bu boyutları “kabul-red” ve “baskınlık-boyun eğme” olarak tanımlamıştır (Symonds, 1939). İzleyen yıllarda Baldwin, (1948) de çocukların özelliklerinin oluşmasında belirleyici olan ebeveyn tutumlarını iki boyutta incelemiştir. Bu iki grubu “demokratik-baskıcı” ve “serbest-kısıtlayıcı” olarak adlandırmıştır. Daha sonra Baldwin (1955), ebeveynlere ait “duygusal bağlılık-kopma” adında yeni bir boyut daha eklemiştir. Schaefer'in (1959) çalışması da ebeveynliğin iki boyutluluğu üzerinedir. Benzer şekilde Schaefer (1959), ebeveynleri “sevgi-düşmanlık” ve “bağımsızlık-kontrol” olarak adlandırdığı iki boyutta tanımlamıştır. “Sevgi-düşmanlık” boyutu eşitlikçilik, acımasızlık, çocuğu bir kısıtlayıcı olarak görme, kontrol etmek için korkuyu kullanma ve şefkati ifade etme gibi durumları barındırır. Öte yanda “bağımsızlık-kontrol” boyutu ise ebeveyn müdahalesi, sağlıkla ilgili endişeler, başarı talebi, aşırı temas, koruyuculuk ve duygusal bağlılık gibi özellikler taşır (Schaefer, 1959). Daha sonra Becker (1964), Schaefer'in “bağımsızlık-kontrol” boyutunu

“kısıtlayıcı-serbest” ve “tedirgin/duygusal müdahale-sakin /bağımsız müdahale” olarak ayırarak ebeveyn tutumlarına bir boyut daha eklemiştir. Görüldüğü gibi ebeveyn tutumları ile ilgili yapılan bu kavramsallaştırmalar iki boyutu ifade etmektedir; kontrol ve sıcaklık. *Kontrol*, ebeveynlerin itaatkârlığa ne derece önem verdiğiyle ilgiliyken; *sıcaklık*, ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal ilişkiyle ve bu duygusal ilişkinin kalitesiyle ilgilidir.

Symonds (1939) ile başlayan ebeveyn-çocuk etkileşimi ve çocuklardaki gelişimsel sonuçları ile ilişkili çalışmalar, Baumrind (1966; 1971;1991) tarafından “kontrol/denetim boyutu” ile “sıcaklık ve bakım-destek boyutu”na göre üç ebeveynlik stilini (tutumunu) tipolojik olarak literatüre kazandırması ile devam etmiştir. Baumrind’in (1971; 1991) ebeveynlerin çocuğun sosyalleştirme sürecindeki rolüne değinmiş ve bu üç ebeveyn tutumuna ait özelliklerin çocukların bilişsel ve ahlaki gelişimi, ergen çocuklarda da kimlik formasyonuna etkisi ile ilgili bulgular sunmuştur. Bazı ebeveyn türü çocuğun olumlu gelişimsel sonuçları ile ilişkili iken bazıları ise olumsuz gelişimsel sonuçlarla yakın ilişkili bulunmuştur.

Baumrind (1966; 1971; 1991) tarafından tipolojik olarak ortaya konulan ebeveyn stilleri (tutumları) daha önceki araştırmacıların da değindiği bu iki boyuttaki düzeye göre ayrıştır. Bunlardan ilki “sıcaklık/duyarlılık” ki ebeveynin çocuğun bakım ve ihtiyaçlarını karşılaması, duygusal tepkiyi ve bireyselliğini kabul etmeyi ifade eder (Baumrind, 1991). “Kontrol/talepkarlık” ise çocuğu davranışlarını denetleme ve sosyal beklenti ve taleplerin kazandırılmasını sağlayan boyutu temsil eder (Baumrind, 1991). Buna göre Baumrind (1971) yetkeli (authoritative), yetkeci (authoritarian) ve müsamahakâr (permissive) olmak üzere üç ebeveynlik stili olduğunu açıklamıştır. Bu iki boyutlar daha sonra Maccoby ve Martin (1983) tarafından ebeveynlikte “duyarlılık” ve “talepkârlık/denetim-kontrol”olarak yeniden betimlenerek kullanılmıştır. Maccoby ve Martin’de (1983) benzer şekilde “duyarlılık”boyutunu sıcaklık, kabullenme, şefkat ve saygı gibi özellikleri içeren bir duygusal bir ortam olarak; “talepkarlık” boyutunu ise çocuğun uyması gereken sosyal kural ve taleplere yönelik ebeveynin beklentileri olarak ifadelendirmiştir. Baumrind’in tarif ettiği ilk modelle, Maccoby ve Martin’in geliştirdiği model arasındaki temel fark Maccoby ve Martin’in müsamahakâr stili ikiye ayırmış olmasıdır. Böylece dört ebeveyn stili ortaya çıkarmıştır: Yetkeli (demokratik) ebeveyn

stili, yetkeci (otoriter) ebeveyn stili, müsamahakâr (izin verici) ebeveyn stili ve reddeden-ihmalkâr ebeveyn tutumu (stili)¹ (bkz. Tablo 1.1).

Tablo 1.1 Ebeveynlik Tutumları (Stilleri)

		<u>İLGİ/SICAKLIK</u>	
		Yüksek	Düşük
<u>Yüksek</u> <u>DİSİPLİN(KONTROL)</u>	Yetkeli (demokratik)	Yetkeci (Otoriter)	
	Düşük	Müsamahakâr (izin verici)	İhmalkar/reddedici

Bu dört ebeveynlik tutumunun karakteristik özellikleri aşağıda verilmiştir;

1.1.1 Yetkeli/demokratik (Authoritative) Ebeveynlik Tutumu

Yetkeli ebeveynlik-ki daha sonra demokratik olarak da literatürde geçmektedir, çocuğun sözel olarak kendini ifade edebilmesini destekler. Çoğu zaman evde ve dışarıda var olan kuralların nedenlerini çocuğun anlayabileceği yönden açıklar. Her zaman sözlü uzlaşmaya yönelik sorun çözme yönetimini tercih eder. Aynı zamanda çocuk üzerinde denetim ve gözetimini sürdürür ve yaşına ve olgunluğuna uygun disiplin yöntemi uygular. Çocuk ile anne baba arasında düşünce ayrılıkları yaşansa bile bu çatışmanın çözümüne çocuğun bireyselliğine yönelik bir tehdit oluşturmadan çözüme gidilir. Ebeveynler çocuğun özerk iradesine değer verirler. Yetkeli tutum ile çocuk yetiştiren anne babalar çocukların şu anki davranışlarını destekledikleri gibi gelecekte sahip

¹Türkçe literatür incelendiğinde ebeveynlik araştırmalarında kullanılan terimlerin biri yerine kullanıldığı ya da aynı terim için farklı isimler kullanıldığı görülmüştür. Bu tez çalışması kapsamında kullanılan ölçüm aracı da dikkate alınarak ebeveynlik tutumları (parenting styles) olarak kavramın kullanılması uygun görülmüştür.

olacakları davranışlar için belli standartlar belirlerler (Baumrind, 1966). Optimum ana babalık olarak da kabul edilen demokratik stilde aile içinde iletişim açıktır; çocuğa dengeli duygusal destek verilir ve özerklik geliştirmesi için uygun atmosfer sağlanır. Aynı zamanda ailede disiplin ve sınırlar vardır. Çocuğun davranışları aşırı müdahaleci olunmadan denetlenir (Sümer, 2012).

1.1.2 Yetkeci/Otoriter (Authoritarian) Ebeveynlik Tutumu

Bu tutum kontrolün yüksek, ilgi ve şefkatin düşük olduğu çocuk yetiştirme tutumudur. Baskıcı anne baba davranışı şekillendirmeyi, kontrol etmeye odaklıdır. Yüksek otorite olarak çocuğun davranış ve tutumlarını kendine uygun belli standartlara oturtmaya çalışır. Bu anne babalar itaat etmeyi bir erdem gibi kabul ederler. Kendi düşüncesinin doğru olduğundan yola çıkarak çocuğun uygunsuz davranışı için cezayı ve güç gerektiren yöntemleri tercih ederler. Çocuğun özerkliğini kısıtlayarak kendine saygı duyması gerektiğini sürekli belli eder. Katı geleneksel bir ebeveynlik tarzı içerir. Çocuğun kendini savunması ya da ifade etmesi beklenmez hatta uygun görülmediği açıkça gösterilir. Kendisi çocuk için en doğruyu bilir ve çocuğun bunu koşulsuz kabul etmesi gerektiğine inanır (Baumrind, 1966). Yetkeci (otoriter) ana babalık, çocuğun katı bir disiplin altında ve yeterli duygusal destekten yoksun olarak yetiştirildiği stildir. Bu modelde ebeveynler çocuklarına yüksek standartlar koyar ve onlardan mutlak itaat etmelerini beklerler (Sümer, 2012).

1.1.3 Müsamahakâr/İzin Verici (Permissive) Ebeveyn Tutumu

Baumrind'e (1971) göre izin verici anne babalar çocuklarının tepkilerine, arzu ve hareketlerine karşı ceza kullanmayan, genelde kabul edici bir anlayışa sahip ebeveynlerdir. Aile içi kurallar çocuğun istekleri ön planda olarak belirlenir ancak yetkin bir denetim yoktur. Çocuğun istekleri doğrultusunda yönlendirilir. Çocuğun mümkün olduğunca kendi hareketlerinin kendi düzenlemesine izin verir. Çocuğun toplumun belli kurallarına uyması konusunda sınırlar net verilmez. Ebeveyn bir neden sunmaya ya da

çocuğu yönlendirmeye çalışır, fakat açık olarak kendi sonucu için bir güç uygulayamaz. Bu tür ebeveynler, genelde çocuğun hizmetindedirler (Baumrind, 1966). İzin verici ana babalık, genellikle kabulün yüksek ve sıcaklığın yüksek olduğu ancak denetimin ve çocuktan beklentilerin düşük olduğu stildir (Sümer, 2012).

1.2.4 İhmalkar/Reddedici (Neglecting) Ebeveyn Tutumu

Maccoby ve Martin (1983) tarafından eklenen bu ebeveyn tutumunda anne babalar hem kontrol hem de ilgi ve sevgi boyutlarında düşük ilgi gösteren ebeveynlerdir. Çocuktan bir talep yoktur ancak çocuğun ihtiyaçlarına karşı duyarlılıkta yoktur. Bu ebeveynlerin bazıları–çok olmasa da oldukça ilgisiz ve hatta reddedici tutum gösterirler. Bu ebeveynler çocuk yetiştirme sorumluluklarını tamamen ihmal edebilir. Genellikle umursamaz vekendi sorunları ile meşguldür (Baumrind, 1991 ve Maccoby ve Martin, 1983).

Bu dört stilin dışında literatürde dikkati çeken ve Levy (1931, 1943, akt. Holden ve Miller, 1999) tarafından annenin gereğinden fazla çocuğu kontrol etmesi ve aşırı özenli yetiştirmesi gibi özellikler ile tanımlanan “aşırı koruyucu” ebeveynlik olarak adlandırılan bir tutum daha vardır. Bu tez çalışması için kullanılan ölçekte de bu ebeveyn boyutunun olduğu görülmektedir (bkz. Karabulut Demir ve Şendil, 2008).

Baumrind (1966; 1971) tarafından literatüre kazandırılan ebeveyn tutumları ile ilgili tipolojik yaklaşımla ele alınan çalışmalar yanı sıra ebeveynlik literatürü incelendiğinde birbiri yerine kullanılan iki terimle ilgili, ebeveyn stil (parenting styles) ve ebeveynlik uygulamaları (parenting practices), tartışmalar dikkati çekmektedir. Bu konuyu ele alan Darling ve Steinberg (1993) çocuğun sosyalizasyonun da ebeveynlerin rolünün anlaşılması için ebeveyn stil ve ebeveyn uygulamalarının birbirinden ayrılması gerektiğini ileri sürmüştür. Bu çalışmada ebeveyn uygulamaları, çocuklarını sosyalleştirme sürecinde anne-babanın kullandığı strateji ve teknikler, ebeveyn stili ise anne-babanın çocuklarını yetiştirmede yarattıkları duygusal atmosfer olarak ifade edilmiştir. Darling ve Steinberg (1983) üç temel ebeveynlik niteliğini olan ebeveyn değerleri/amaçları, stiller (tutumları) ve uygulamalarını içeren ve Ebeveynliğin

Bağlamsal Modeli (The Contextual Model of Parenting) olarak bilinen bir model sunmuşlardır. Bu modelde ebeveynlik uygulamalarının ebeveynlik stiline yansıtan bir bileşen olarak çocuğun gelişimsel sonuçlarını yordadığı vurgulanır. Örneğin, *disiplin yöntemleri*, güç gösterimi (power assertion) ve tümevarımsal (induction) disiplin, sosyalleştirme tekniği yani ebeveyn uygulaması olarak, ne oranda ve nasıl kullanıldığına bağlı olarak bir ebeveyn stilini işaret eder ve çocuğun gelişimsel sonuçları ile ilişkilidir.

Ebeveynlik tutum ve/veya uygulamaları ile ilgili değişkenlerin içerildiği çeşitli bulgular literatürde görülmektedir. Ancak, bu tez çalışması kapsamında sadece Baumrind'in tipolojik yaklaşımını içeren bir bakış açısı dikkate alınarak araştırma yürütülmüştür. Bu nedenle ebeveynlik tutumlarını içeren ilgili literatür sonraki bölümde verilmiştir.

1.2 EBEVEYNLİK TUTUMLARI İLE İLGİLİ LİTERATÜR

Ebeveyn tutum ve uygulamaları, çocuğun sosyalleştirilmesi yani kendi kültürünün değer, inanç ve davranışlarını içselleştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Günümüzde ebeveyn-çocuk arasındaki bu ilişkide her ne kadar ebeveyninden çocuğu doğru tek taraflı bir etkinin olmadığı artık vurgulansa da (Maccoby, 2002) çocuğun gelişimsel dönemine göre bu etkinin gücü değişmektedir. Ayrıca etnik/kültürel yapı, sosyo-ekonomik düzey gibi değişkenler de ebeveynlik tutumlarının nasıl uygulandığı ve çocuğun gelişimsel sonuçları üzerindeki etkisine aracılık eden faktörlerdir (bkz. Spera, 2005).

Öncül çalışmalara bakıldığında, örneğin Baumrind'in (1972) yaptığı araştırma bulgusu, Avrupa-Amerikalı ailelerde yetkeci (otoriter) ebeveyn tutumu ile çocuğun korkulu, çekingen ve yüksek itaat göstermesi ilişkili bulunmuş, ancak Afrika-Amerikalı ailelerde yetkeci ebeveynlik ile kız çocukların girişkenlik davranışı arasında ilişki olduğu görülmüştür. Diğer taraftan okul başarısı ile yetkeli ebeveynlik arasındaki ilişki yine Avrupa-Amerikalı aileler için bulunmuştur. Kültür bağlamındaki bu farklılıklar literatürde oldukça tartışılmıştır (bkz. Spera, 2005, Kağıtçıbaşı, 1990). Ancak çoğu çalışma bulgusu yetkeli ebeveynlik tutumunun çocuklarda olumlu gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğuna işaret etmiştir (Baumrind, 1966; Sümer 2012). Bu ebeveynlerin

çocuklarının akademik başarısı (Baumrind, 1971) ve benlik saygısı yüksek, sosyal becerilerinin (Maccoby ve Martin,1983) diğer ebeveynlik tutumu gösteren ebeveynlerden daha iyi olduğu yönüne sonucuna ulaşmıştır. Bu bağlamda kültür ve SED önemli bir aracı değişken olarak ebeveynlik tutumları ve çocuğun gelişimsel sonucu arasındaki ilişkide rol almaktadır.

Bu bilgi ışığında literatürde ulaşılan araştırma bulguları yorumladığımızda ebeveyn tutumlarının etkisi ile ilgili tutarlı sonuçlar olduğu kadar farklı sonuçları da görülmektedir. Örneğin, Abu Taleb (2013) okulöncesi dönemde çocuğu olan Ürdün’lü anneler ile yaptığı çalışmada, annelerin çoğunluğunun kendisini yetkeli ebeveyn tutumunda değerlendirdiği ve bu annelerin çocuklarının sosyal becerileri ile ilgili algılarının diğer ebeveyn tutumu gösteren annelere göre daha olumlu olduğu görülmektedir. Göçmen Çinli anneler ile okulöncesi çocukları ile yapılan başka bir çalışmada Cheah, Leungi, Tahseen ve Schultz (2009), yetkeli olarak nitelendirilen annelerin çocuklarına sıcaklık ve yakınlık sunan, rahatlatabilen ve davranışlarının sonuçlarını açıklayan ebeveynlik özelliklerine sahip olduğunu göstermiştir. Bu yetkeli annelerin özellikleri ile çocuklarının gelişimsel sonuçları arasındaki ilişki literatürle uyumlu olarak bulunmuştur. Çocuklarında davranışsal uyum sorunları ile negatif yönde ilişkili olduğunu, yani yetkeli ebeveynlik arttıkça çocukların uyum davranışlarının da arttığını bulmuşlardır. Türkiye’ de okulöncesi dönem çocukları olan annelerle yapılan bir çalışmanın bulguları da ebeveynin demokratik tutumu ile öğretmen tarafından değerlendirilen çocuğun sosyal yetkinlik puanı arasında ilişki olduğu bulunmuştur (Durmuşluoğlu Saltalı ve Arslan, 2012). Bu çalışma da demokratik/yetkeli ebeveynliğin çocuğun sosyal gelişimindeki olumlu etkisini işaret etmiştir. Görüldüğü gibi bu çalışmalar yetkeli/demokratik ebeveyn tutumunun olumlu etkileri konusunda tutarlı sonuçlar sunmaktadır. Ancak literatürde özellikle yetkeci ve disipline dayalı ana baba davranışlarının kültürel bağlama göre farklı etkiler gösterdiğine işaret edilmektedir (Sümer, 2012). Örneğin, Amerika’da yaşayan birinci ve ikinci kuşak Çinli çocuklarda hem demokratik hem de yetkeci/otoriter ebeveynlik tarzları akademik başarıyı yordamaz iken; Avrupa-Amerikalı çocuklarda, demokratik/yetkeli ebeveynlik tarzının yüksek akademik başarı ile ilişkisinin olduğu bulunmuştur (Chao, 2001). Bu bağlamda, her ne kadar evrensel olarak yetkeli/demokratik ebeveyn tutumunun olumlu etkileri konusunda tutarlı sonuçlar sunulsa da sıcaklık ve kontrol boyutlarına bağlı olarak

ayrıştırılan ebeveyn tutumlarının kültürel olarak ayrı anlamlar taşıdığı görülmüştür. Örneğin Çince de ebeveyn kontrolü genellikle olumlu içerik ve anlamda kullanılırken, batı kültüründe özerklik ve bağımsızlığa olan olumsuz etkisinden bahsedilmektedir (Chao ve Tseng, 2002). Benzer şekilde Kağıtçıbaşı' da (2005, 2007) aşırı koruma gibi bazı kontrol davranışlarının da Türk kültüründe aynı derecede olumsuz etkilerinin olmayacağını daha çok bir ilgi ve yakınlık göstergesi olarak algılandığını ileri sürmüştür. Son dönemde yapılmış bir kültürlerarası çalışma (Deater-Deckard ve ark. 2011) kültürün etkisi bakımından sıcaklık-kontrol boyutları arasındaki ilişkide, ebeveyn sıcaklığının çocuğun iyilik hali ve davranışsal uyumu ve güçlü ebeveyn-çocuk ilişkisi açısından önemli bir faktör olduğunu, ancak kontrol boyutunun farklı norm ve anlamlar taşıdığını desteklemiştir. Göçmen ailelerle yapılan çalışmalar bu konuda literatüre ebeveynliğin kültür ilişkisi ile ilgili zengin bilgi sunmaktadır. Örneğin, Durgel ve Bilici'nin (2012) yaptığı çalışmaya göre Türk anneler daha toplulukçu ve itaat odaklı çocuk yetiştirirken Hollandalı ve Alman annelerin özerkliği destekleyen bir ebeveynlik örüntüsü ortaya koymaktadır. Benzer bir çalışma da Phalet ve Güngör (2013) tarafından Belçika, Almanya ve Hollanda'daki Türk göçmen ailelerle yapılmıştır. Bu çalışmanın en önemli bulguları arasında, Türk göçmen ailelerde geleneksel anne baba pratiklerinin (özellikle otoriter anne baba pratiğinin) baskın kültür içerisinde değişime karşı direnç gösterdiği bulunmuştur. Yani geleneksel ana babalık tarzının devam ettirilmesi yönünde ailelerin direnç gösterdiği tespit edilmiştir.

Kültürel yapıya göre ebeveyn davranışlarına yüklenen anlam değişiyorsa da yakınlık/sıcaklık boyutunda yüksek olan yetkeli/demokratik ebeveynlik tutumuna göre çocuğun gelişimsel sonuçlarına olumlu etkisi olduğu birçok çalışma ile gösterilmiştir. Ergenler ile yapılan çalışmalar yetkeli/demokratik ebeveynliğin psikososyal yetkinlik, iyilik hali (Maccoby ve Martin, 1993), yüksek benlik saygısı (Tunç ve Tezer, 2006) ve hem ergenler hem de üniversite öğrencileri ile yapılan çalışmalarda da yüksek akademik başarı (Dornbusch, Ritter, Leiderman, Roberts ve Fraleigh, 1987; Dehyadegary, Yaacob, Juhari ve Abu Talib, 2011; Nyarko, 2011; Turner, Chandler ve Heffer, 2009) ile ilişkili bulunmuştur. Hatta çocuğun besleme şekli, kilosu ile ilgili duyarlılık gibi özellikler ile yetkeli ebeveynlik özellikleri olarak görülmektedir (ör: Hughes, Power, Fisher, Mueller ve Nicklas, 2005). Üniversite öğrencilerinin ebeveynlerini sıcak ve ilgili yani yetkeli ebeveyn olarak algılaması ile düşük alkol kullanımı arasındaki ilişki de

gösterilmiştir (ör: Patock-Peckham ve Morgan-Lopez, 2007). Kumru ve Öztürk'ün (2012) yaptıkları araştırmada da sıcak, destekleyici ve açıklayıcı akıl yürütmeyi kullanan, çocukların başkalarının bakış açısını almasını teşvik eden, ahlaki davranışlar için model olan ve çocuklarının da aynı şekilde davranmasına olanak sunan ana babaların çocuklarının ahlak gelişim düzeyleridaha yüksek çıkmıştır. Bu tür davranış sergileyen ana babaların ayrıca çocuktan ne tür davranış beklediklerini ve niçin bekledikleri hakkında çocuklarına bilgi de sağladıkları bunun da çocuklarda ahlaki değerlerin içselleştirilmesine yardımcı olduğu görülmüştür. Sonuç olarak sıcaklık/ilgi ve duyarlılık özellikleri gösteren yani yetkeli/demokratik ebeveynlerin çocukların gelişimsel sonuçlarında olumlu etkileri olduğu görülmektedir.

Diğer ebeveynlik tutumları ile ilgili araştırma bulguları çeşitlidir. Örneğin, Mak (1994) tarafında yetkeci/otoriter ebeveynlik özellikleri olan, anne ve babanın düşük ilgi ve duyarsızlığı ve aşırı koruyuculuğu ile lise öğrencilerin kendi-bildirim yolu ile alınan suça yönelik davranışları arasında ilişki bulunmuştur. Yine Patock-Peckham ve Morgan-Lopez (2007), babanın düşük sıcaklık, ilgi ebeveynlik tutumu ile kadın üniversite öğrencilerinin depresyon ve buna bağlı alkol kullanımında artış ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Bir başka çalışma da (Gulley, Oppenheimer ve Hankin, 2013) negatif duygulanım ve olumsuz eleştirel yaklaşımı yani yetkeci/otoriter ebeveynlik ile ergenlerde sosyal kaygı arasında ilişki olduğunu, bu ilişkiye yüz ifadeleri ile ilgili kızgın yüze yönelik dikkat algısında yanlılığın aracılık ettiğini bildirmiştir. Benzer şekilde yetkeci/otoriter ebeveynlik ile ergenlerde yüksek kaygı ve depersonalizasyon arasında ilişki olduğu bulgusuna ulaşılırken (Wolfrandt, Hempel ve Miles, 2002), başka bir çalışma yetkeci/otoriter ebeveynliğin çocukta düşük yaratıcılıkla ilişkili olduğuna işaret etmiştir (Fearon, Copeland ve Saxoni 2013). Lamborn, Mounts, Steinberg ve Dornbush (1990), yetkeci/otoriter ebeveynlerin ergen çocuklarında yetişkine itaat ve uyma davranışında yükseklik ancak kendilik kavramı ise diğer ebeveynlik tutumlarına göre daha düşük bulunmuştur. Bu çalışmada izin verici ebeveynlerin ergen çocuklarının kendilik kavramı çok yüksek olsa da daha yüksek oranda davranış problemleri ve madde kullanımı göstermekte ve okula devamları daha azdır. İhmalkar /reddeci ebeveynlerin ergen çocuklarında da sorun davranışlar ve içselleştirme ile düşük akademik başarı ilişkisi bulunmuştur.

Öte yandan Steinberg, Mounts, Lamborn ve Dornbush (1991) yaptıkları çalışma da yetkeli/demokratik ebeveynlik tutum ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi Avrupa-ve Latin-Amerikalı ergenler için bulurken Afrika-Amerikalı ve Asya-Amerikalı ergenler için bulmamıştır. Ayrıca mesela Lamborn ve ark.(1990) izin verici tutum gösteren ebeveyne sahip ergenlerin sorun davranışları gösterdiğini rapor ederken, Wolfrandt, Hempel ve Miles (2002) algılanan ebeveynlik tutumu izin verici olan ergenlerin aktif başa çıkma strateji puanı yetkeli/otoriter algılanan ebeveyn tutumu olanlar ile benzer ve yüksek çıkmıştır. Bu bölümün başında bahsedildiği gibi literatür de en önemli fark kültür bağlamında ebeveynlik stillerinde kontrol/denetim boyutunda yüksek ve katı disiplin yöntemini kullanan toplulukçu özellik gösteren aile yapısındaki ebeveynler ile ilgili görülmektedir (ör: Chao, 2001; Deater-Deckard, 2011).

Okulöncesi dönem, araştırmacılar tarafından çocuklarda sosyal ve duygusal beceriler ve bunlarla ilgili bilişsel becerilerin hızlı geliştiği ve aynı zamanda da sağlam göstergelerin ortaya çıktığı bir dönem olarak kabul edilir (Denham, 2006; Rubin, Bukowski ve Parker, 1998). Özellikle ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutum ve uygulamalarının bu dönemdeki çocukların sosyo-duygusal ve bilişsel gelişimi üzerinde önemli etkileri vardır. Baumrind (1967) yetkeli/demokratik ebeveyne sahip okulöncesi dönem çocuklarının diğer ebeveyn tutumları gösteren anne-babaların çocuklarına göre daha olgun, başarı yönelimli ve sosyal yetkin olduğunu göstermiştir. İzin verici ebeveyne sahip okulöncesi çocuklar ise özkontrol, özgüven ve yetkinlik açısından düşük beceri göstermiştir. Yetkeci/otoriter ebeveynlik özellikleri olan düşük duyarlılık, baskıcı disiplin ve psikolojik kontrol gösteren ebeveynlerin okulöncesi dönem çocuklarının akran ilişkilerinde açık saldırganlık göstermesi (ör: Hart, Nelson, Robinson, Olsen, McNeilly-Choque, 1998), annenin güç gösterimi içeren disiplin kullanmasının, özellikle “yanlış inancı” anlama (Zihin Kuramı- Theory of Mind) gibi çocuğun bilişsel becerilerini olumsuz etkilediğini (ör: Pears ve Moses, 2003) gösteren çalışmalar ebeveyn tutum ve uygulamalarının gelişimsel sonuçlarını göstermektedir. Diğer taraftan yetkeli/demokratik ebeveynlik ise okulöncesi dönem çocuklarının yüksek sosyal yetkinlik düzeyi ile güçlü bir ilişki gösterir (Durmuşoğlu Saltalı ve Arslan, 2012). Muhtadie, Zhou, Eisenberg ve Wang (2013) tarafından Çinli çocuklarla yapılan boylamsal bir çalışma dadüşük çabalı kontrol becerisi gösteren çocukların yetkeci/otoriter tutum gösteren ebeveyne sahip olması, bu çocukların 4 yıl sonraki

içselleştirilmiş sorunları yordadığını göstermiştir. Görüldüğü gibi ebeveynin duyarlılık ve ilgili davranışı ile kontrol /denetim boyutlarında şekillenen tutumları çocukların sosyo-duysal gelişimini besleyen ve şekillendiren önemli faktörlerden biridir. Sonuç olarak, ebeveynlik tutumlarının etkisinin gelişimsel süreçte tutarlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Ebeveyn-çocuk ilişkisinin gelişimsel sonuçlarından biri de özkontrol becerisidir. Duygusal ve ilişkisel sorunlar, okul başarısızlığı, amaca uygun davranışları devam ettirebilme gibi bireyin yaşamı için önemli sonuçları olan özkontrol becerisi (bkz. Baumeister, Vohns ve Tice, 2007), ebeveynlik tutumları ve uygulamalarının bir gelişimsel sonucu olarak incelenmektedir (Karreman, Tuijl, van Aken ve Dekovic, 2006). Bu bağlamda, sunulan tez çalışması da ebeveyn tutumlarının çocuğun özkontrol becerisine olan etkisinin incelenmesini amaçlamıştır. Özkontrol becerisi olarak hazzı erteleme davranışı ile ilgili literatür bir sonraki bölümde sunulmuştur.

1.4 ÖZDÜZENLEME, ÖZKONTROL VE HAZZI ERTELEME

Öz düzenleme (self-regulation), belirli bir duruma veya uyarıcıya tepki olarak duygu, dikkat ve davranış modülünü veya sistemlerini içerir. Yani davranışın etkinleşmesi ve/veya engellenmesi ile birlikte, duyguları yönetme, dikkat kontrolü veya odaklamasını içerir (Calkins ve Fox, 2002; Carlson, 2003; Eisenberg, Smith, Sadovsky ve Spinrad, 2004). Bu nedenle, özdüzenleme üzerine yapılan araştırmalar, çocukların istemsiz ve tepkiye dayalı davranışlarını kontrol edebilmek için kullandığı duygu, dikkat ve davranış düzenleme stratejilerindeki bireysel farklılıkları gelişimsel olarak inceler (Calkins ve Fox, 2002; Derryberry, 2002). Özdüzenleme, giriş bölümünde bahsedildiği gibi özkontrol (self-control) kavramı ile birbiri yerine kullanılmaktadır. Ancak Baumeister, Vohns ve Tice (2007) tarafından belirtildiği gibi bireyin ahlaki değerler, idealler ve sosyal talep ve beklentiye göre davranışlarını, dikkatini değiştirebilme yetkinliğine sahip olması ve amaca uygun şekilde bunları sürdürebilmesidir. Yani özkontrol istemli ve bilinçlidir aynı zamanda çaba gerektirir.

Mischel (1958) ve arkadaşları (Mischel ve Ebbesen, 1970) tarafından okulöncesi dönemdeki çocukların daha fazla istedikleri ancak almak için belirli bir süre beklenmesi gereken ödülümü, yoksa hemen alabilecekleri fakat daha az beğenilen bir ödülümü tercih edeceklerini içeren deneysel araştırması, özkontrol ile ilgili çalışmalar için önemli bir çığır açmıştır. *Hazzı erteleme* (delay of gratification) kavramı çocuğun hemen bir eylemde bulunma ya da bir davranış gösterme dürtülerini kontrol etme ve daha değerli ya da arzulanan bir ödül için kendisine verilen bekleme komutuna uyma beceri ve istekliliğine sahip olması olarak tanımlanır (Mischel, Shoda ve Rodrigues, 1989; Duckworth, Tsukayama ve Kirby, 2013). Çocuklarda hazzı erteleme becerisi ilk sene içerisinde başlar veya klaşık iki üç yaş arasında çocuk davranış kontrolü ile ilgili daha fazla beceri sağlar. Okulöncesi dönemde ise davranışını çevresel beklentilere göre düzenlemeye doğru gelişimsel bir yol izler (Kopp, 1982). Mischel ve arkadaşlarının (ör. Mischel, Ebbesen ve Zeiss, 1972; Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989; Shoda, Mischel ve Peake, 1990; Casey ve ark., 2011) alana kazandırdığı çalışma bulguları bir özkontrol bileşeni olan hazzı erteleme davranışının uzun vadeli gelişimsel sonuçlarına ışık tutmuştur.

Çocuğun mizaç, zekâ, cinsiyet ve yaş gibi özellikleri ile anne-çocuk bağlanması ve kültür, hazzı erteleme davranışı ile ilişkisi incelenen değişkenlerdir (Funder, Block ve Block, 1983; Herzberger ve Dweck, 1976; Mittal, Russell, Britner ve Peake, 2012; Price-Williams ve Ramirez, 1974). Bu çalışmalar sonucunda, hazzı erteleme davranışı ile cinsiyet ve yaş hariç çocukla ilgili özellikler arasındaki ilişki gösterilmiştir. Ancak cinsiyet faktörünün etkisinin ya çok az ya da kadınların lehine bulgular sunan araştırmalar da mevcuttur (Bjorklund ve Kipp, 1996). Yinede, literatürdeki genel kanı cinsiyetin bir fark yaratmadığı yönündedir (Cemore ve Herwig, 2005; Price-Williams ve Ramirez, 1974; Silverman, 2003). Öte yandan bazı araştırma bulgularında yaş değişkeni ile ilgili de fark bulunmamıştır (Bjorklund ve Kipp, 1996; Cemore ve Herwig, 2005; Schwarz, Schrage ve Lyons, 1983; Silverman, 2003).

Çocukların hazzı ertelenme sürelerinde görülen bireysel farklılıklar hem akademik hem de sosyal-duygusal gelişimsel sonuçlarda çok önemli rol oynamaktadır (Flynn, 1985; Funder, Block, ve Block, 1983; Mischel, Shoda, ve Peake, 1988). Bazı çalışmalar okulöncesi dönemde hazzı erteleme süresi ile okula hazır bulunuşluk ve akademik

başarı arasında ilişki olduğunu göstermiştir (Blair ve Razza, 2007; Ladd, Birch, ve Buhs, 1999; McClelland, Morrison; Holmes, 2000). Ayrıca, okulöncesi dönemde değerlendirilen hazzı erteleme davranışı, çocuğun dürtüsellığı ve dikkat süresi gibi diğer özdüzenleme becerileri kontrol edildiğinde de uzun dönem akademik yeterliliğin belirleyicisi olduğuna dair bulgular elde edilmiştir (Campbell ve von Stauffenberg, 2009).

Hazzı erteleme becerisi çocuklarda sosyal ve akademik beceri gelişim için önemli bir temel sağlamanın yanında kişilik özellikleri, dürtüsellik veya saldırgan davranışlarıyla ilişkili ve bu özellikleri yordayan önemli bir role de sahiptir (Barkley, 1997; Kochanska, Murray ve Coy, 1997; Kochanska, Murray, Jacques, Koenig ve Vandegest, 1996; Olson, 1989). Funder, Block ve Block (1983) tarafından yapılan çalışma bulgusu hazzı erteleyen erkek çocukların duygu ve dürtü kontrol becerisi yüksek, dikkatini odaklayabilen, iş birlikçi, çevreye duyarlı, güvenilir ve planlı davranma becerisi gösteren çocuklar olduğunu göstermiştir. Buna karşın hazzı ertelemeyen erkek çocukları ise alıngan, aşırı hareketli ve odaklanamayan, saldırgan davranış gösteren ve genel olarak öz kontrolü düşük olarak tanımlanmıştır. Hazzı uzun süre erteleyebilen kız çocukları zeki, yetkin, becerikli ve dikkatli özellikler gösterirken hazzı erteleme süresi en düşük olan kız çocukları ise kolayca gücenmeye, somurtmaya ve mızızlanmaya yatkın olarak, stres anında kontrolünü kaybeden ve diğer çocuklar tarafından mağdur edilmeye açıktır.

Okulöncesi dönemde hazzın ertelenme süresi ile daha sonraki yaşam dönemlerindeki gelişimsel sonuçlar arasındaki ilişki de birçok çalışma ile alanda yer almıştır (Kochanska, Murray ve Harlan, 2000; Valiente, Eisenberg, Fabes, Shepard, Cumberland ve Losoya, 2004). Örneğin, 4-5 yaşlarında daha uzun süre hazzı erteleyebilen çocuklar ergenlik döneminde bilişsel ve sosyal alanlarda daha başarılıdır. Bu ergenler daha mantıklı karar verebilmekte, yüksek sosyal beceriye göstermekte ve kendini rahat ifade edebilmektedir (Mischel, Shoda ve Peake, 1988). Öte yandan boylamsal bir diğer araştırmada da ergenlik döneminde stres ve hayal kırıklığına uğrama ve başa çıkma becerisi ile hazzı erteleme süresi arasında bağlantı olduğu görülmüştür (Shoda, Mischel ve Peake, 1990). Hazzı erteleyebilen okulöncesi çocuklarının ergenlikte stresle başa çıkma becerileri daha iyidir. Ayrıca okulöncesi

dönemdeki hazzı erteleme süresinin sadece ergenlik değil yaşam boyu süreçteki olumlu duygusal ve sosyal gelişim hatta sağlık davranışları ile ilişkisine yönelik bulgular da literatürde dikkati çekmektedir (bkz. Mischel ve ark., 2011). Schlam, Wilson, Shoda, Mischel ve Ayduk (2013) tarafından yapılan boylamsal çalışmada, 4 yaşında iken hazzı erteleme araştırmasına (Mischel, Shoda ve Rodriguez, 1989) katılmış ve daha uzun bekleme süresi olan bireylerin 30 yıl sonra daha düşük beden-kitle endeksine sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aynı kohort ile yapılan bir başka araştırma da ise Ayduk ve ark. (2000) hazzı erteleme süresi uzun olan çocukların yetişkin olduklarında alınan değerlendirmeler sonucunda yüksek kendilik değeri, olumlu stresle başetme becerisi ve daha az madde kullanımı (psikososyal yatkınlık olsa dahi) gibi yaşamla uyumlu ve işlevsel sosyo-duygusal ve davranışsal özelliklere sahip bireyler olduğunu göstermiştir. Sonuç olarak, okulöncesi dönemde daha tercih edilen bir ödül için hazzın ertelenmesi yaşam boyu süreçte sosyo-duygusal ve bilişsel yetkinlik ile psikolojik uyum davranışlarını yordamakta ve hazzın ertelenmesi ile ilgili gelişimsel kazanım yetişkinlikte de tutarlı ve kararlı bir şekilde devam etmektedir (Ayduk ve ark., 2000)

Anne-babaların çocuk yetiştirme tutum ve uygulamaları ile çocuğun özdüzenleme/özkontrol becerileri arasında da güçlü bir ilişki olduğu bir çok araştırma bulgusu tarafından desteklenmiştir (Baumrind, 1991; Grolnick ve Farkas, 2002; Karreman ve ark., 2006; Maccoby ve Martin, 1983). Bu tez çalışmasının değişkenlerini oluşturan ebeveynlik tutumu ile çocuğun hazzı erteleme becerisi ile ilgili bulgular bir sonraki bölümde verilmiştir.

1.5 HAZZI ERTELEME VE EBEVENLİK TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİ

Kopp (1982) erken dönem çocuk bakımının çocuğun özdüzenleme gelişimi açısından önemli etkileri olduğunu vurgular. Bebeklik döneminde bakım veren, genellikle anne, çocuğun bakımın da gösterdiği duyarlılık ve tutarlılık ile onun için dışsal bir düzenleyici rolünde iken erken çocukluk dönemine doğru kullandığı sosyalleştirme stratejileri ile çocuğun özdüzenleme ve buna bağlı özkontrol geliştirmesinde, yani sosyal norm, değerlerin ve taleplerin içselleştirmesinde rol alır. Literatürdeki araştırma bulguları, ebeveyn tutumlarının ve uygulamalarının bir özkontrol göstergesi olduğu daha önceki

bölümde açıklanan hazzı erteleme davranışına önemli bir etkisinin olduğunu ortaya koymuştur (Eisenberg, Cumberland, ve Spinrad, 1998; Kochanska ve Knaack, 2003; Olson, Bates, ve Bayles, 1990). Çalışmalar incelendiğinde Baumrind (1991) ve Maccoby ve Martin'in (1983) araştırmaları, çeşitli boyutlara (kontrol/denetim -boyutu ile sıcaklık ve bakım-destek boyutu) göre sınıflandırılan ebeveynlik tutumları ve çocuğun özdüzenleme becerisi üzerine etkisi ile ilgili öncül bulgulardır. Literatürde karşılaşılan daha yakın zamanda yapılmış araştırmalarda ise ebeveynlerin çocuk yetiştirmede kullandığı tümevarımsal nedensellik içeren ya da güç gösterimine dayalı disiplin yöntemi ile kontrol/denetim kurma ve ebeveyn duyarlılığı (olumlu duygulanım, kabul/sıcaklık, ebeveyn-çocuk senkronizasyonu vb.) gibi uygulamalar ile çocukların özdüzenleme/özkontrol becerilerinin nasıl farklılaştığı incelenen konulardır (bkz. Karreman, Tuijl, van Aken ve Dekovic, 2006).

Denetim/kontrol boyutu açısından bakıldığında bebeklik ve erken çocuklukta, ebeveynin çocuğun çevre ile etkileşiminde uygun ve yeterli sınır koyabilmesi (limit-setting) ile çocuğun çabalı özkontrol göstermesi arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırma bulgularınada rastlanmaktadır (ör: Houck ve LeCuyer-Maus, 2004; Kochanska, Murreya ve Harlan, 2000). Öte yandan katı, fiziksel cezalandırma kullanan, reddedici tutum gösteren ebeveynlerin çocukları ise daha düşük düzeyde çabalı özkontrol göstermektedir (Moilanen, Shaw, Dishion, Gardner ve Wilson, 2010). Ayrıca Bernier, Carlson ve Whipple (2010) yürümeye başlamış bebeklerin annelerin özerk davranışları destekleyici bakım vermesi ile bebeklerin çabalı kontrolü arasında olumlu yönde bir ilişki olduğunu göstermiştir. Russell, Londe ve Britner (2012) hangi ebeveyn davranışları ile küçük çocukların hazzı erteleme arasındaki ilişkiyi kendilerinin geliştirdikleri bir ertelenen ödül görevi ile incelemiştir. Bu araştırmanın bulguları, verilen komutun ebeveyn tarafından tekrar çocuğa anlatması, çocuğun beklemesine yönelik onun başlattığı sohbet ya da dikkat dağıtıcı eyleme katılma gibi davranışlar gösteren ebeveynlerin çocuklarının hazzı ertelediği bulunmuştur. Ancak ebeveynin çok fazla yönlendirme yapması söz konusu ise hazzı ertelenme davranışını azalmaktadır. Bu çalışma sonuçlarından da görüldüğü gibi ebeveynin çocukla ilişkisinde gerekli durumda sınır koyması, denetim ve yönlendirme yapmasının çocuğun sosyal talep ve beklentilere uygun özkontrol yapmasına ve hazzı erteleme teşvik ederken, aşırı müdahaleci ya da

aşırı kontrolcü ve katı, cezalandırıcı ebeveyn davranışları ise çocuğun özkontrol gelişimini ketlemektedir.

Diğer taraftan duyarlılık/sıcaklık boyutu ile ilgili çalışmalar da farklı düzeydeki ebeveyn duyarlılığı/sıcaklığı ile çocuktaki özdüzenleme ve özkontrol yetkinliği arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Eiden, Edwards ve Leonard (2007), annenin ebeveynlik tutumunun düşük duyarlılık/sıcaklık içermesi ile çocuğun düşük özdüzenleme becerisi ve okulöncesi dönemde dışsallaştırılmış sorunlar ile ilişkili olduğunu bulmuştur. Başka bir çalışmada ise Rha (2000) babaların duyarlı ve sıcak ebeveynlik tutumları ile küçük çocuklarının hazzı erteleme süresi arasında bulmuş ancak, anneler de bu ilişki çıkmamıştır. Sosyoekonomik düzeyi düşük ailelerle yapılan çalışmalar da annenin sıcak, destekleyici davranışları, duygusal tonu ve ifadeleri çocuğun öz düzenleme ve hazzı ertelededeki başarısında büyük bir etkiye sahip olduğuna işaret etmiştir (Brophy-Herb, Stansbury, Bocknek ve Horodynski, 2012). Anne-çocuk bağlanma stili açısından incelenen hazzı erteleme davranışı ile ilgili diğer bir bulgu da anne-çocuk arasındaki güvenli bağlanma ve hazzın ertelenmesi arasındaki olumlu ilişkiyi göstermiştir (Jacobsen, Huss, Fendrich, Kruesi, ve Ziegenhahn, 1997). Başka bir çalışma hazzı erteleyen çocukların büyük bir oranının anne ile güvenli bağlanma gösterdiği, ertelemeyenlerin çoğunluğunun ise güvensiz bağlanma gösterdiğini bulmuş, ancak bağlanma ile hazzı erteleme arasında anlamlı ilişki bu araştırma bulgularında çıkmamıştır.

Bu tez çalışmasının temel değişkenleri olarak ele alınan tipolojik olarak ebeveyn tutumları ile çocuğun hazzı erteleme davranışını inceleyen araştırmalara ulaşılabilen literatür de daha az rastlanmıştır. Örneğin Mauro ve Harris (2000) tarafından yapılan bir araştırmada annenin öğretici strateji olarak nitelendirilen yetiştirme tutumu ve bu bağlamda hangi ebeveyn stili gösterdiği ile çocuğun hazzı erteleme davranışı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Bulgular yetkeli/demokratik ebeveynlik gösteren annelerinin çocuklarının hazzı ertelediği ancak izin verici tutuma sahip annelerin çocuklarının hazzı ertelemediğini göstermiştir. Görüldüğü gibi ebeveynin yetiştirme tutum ve uygulamalarının çocuğun olumlu gelişimsel sonuçlarını destekleyici özellikler içermesi ile hem bebekliğin son dönemi hem de okulöncesi dönemdeki hazzı erteleme becerisini arasında güçlü bir ilişki vardır (Brophy-ve ark., 2012; Jacobsen ve ar., 1997; Rha, 2000;

Russell, Londle ve Britner. 2012). Bu ilişkide çocuğun sosyalleştirilmesindeki önemli rolü ile ebeveynin yetiştirme tutumları, çocuğun anlık hazza değil daha istenilen bir ödüle ya da hedefe ulaşmasında belirleyici etkiye sahiptir.

1.6.ARAŞTIRMANIN AMACI VE HİPOTEZLERİ

Yukarıdaki bölümlerde literatür bulguları ile aktarıldığı gibi ebeveynlik tutum ve davranışları her ne kadarda kültürün etkisine (Bornstein ve Güngör, 2013; Kağıtçıbaşı,1996, 2005, 2007) bağlı olarak şekillense de uzun vadede çocuğun duygusal ve sosyal gelişimine olan etkisi (Baumrind, 1966,1971, 1991; Darling ve Steinberg, 1993; Grusec ve Davidov, 2006; Maccoby ve Martin, 1983; Spera,2005) evrensel olarak kabul görmektedir. Bu araştırmalar, ebeveynlerin çocuk yetiştirirken göstermiş oldukları sıcak, destekleyici davranışları veolumlu duygusal tepkileri ve duyarlılıklarını, çocuğun uyması gereken sosyal kural ve taleplere yönelik beklentilerini kapsayanduyarlılık/sıcaklık ve talep/denetim-kontrol kurma biçimleri ile çocuğun gelişimsel sonuçları arasındaki bağlantıları açıkça ortaya koymuştur. Ebeveynlerin göstermiş olduğu bu tutum ve davranışlar erken çocukluk yıllarında yani okul öncesi dönemde etkisini göstermeye başlamakta (Kopp,1982) ve çocuğun öz kontrol gelişimi ve onun bileşeni olan hazzı erteleme davranışının (Baumeister, Vohns ve Tice, 2007) gelişimini etkileyip (Eisenberg, Cumberland, ve Spinrad, 1998; Kochanska ve Knaack, 2003; Olson, Bates, ve Bayles, 1990) ilk temellerinin oluşmasına katkı sunmaktadır (Kopp,1982). Çocuklarda öz kontrol ve hazzı erteleme davranışının gelişimi ise daha sonraki yıllarda çocuğun gelişimi ile ilgili okula hazır bulunuşluk ve akademik başarı ve (Blair ve Razza, 2007; Ladd, Birch, ve Buhs, 1999; McClelland, Morrison; Holmes, 2000) çocuğun sosyal becerileri, dürtüsellik veya saldırganlık gibi davranış sorunları ile ilişkili bulunmuştur (Barkley, 1997; Kochanska, Murray ve Coy, 1997; Kochanska ve ark., 1996; Olson, 1989). Sonuç olarak, araştırma bulguları anne babanın ebeveynlik özelliklerinin çocukta öz kontrol ve hazzı erteleme davranışı gelişimine etkilerinin olduğunu, çocuklar üzerinde bireysel farklılıklara neden olarak daha sonraki psiko-sosyal gelişimi üzerinde izler bıraktığını desteklemektedir.

Bu tez çalışmasında da yukarıda aktarılan bulgular ve kuramsal bilgiler ışığında Türkiye örnekleminde anaokuluna devam eden 36-60 ay arası çocukların hazzı erteleme

davranışının, annenin ebeveynlik tutumu ile çocuğun cinsiyeti açısından araştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda test edilen hipotezler aşağıdaki gibidir;

1.6.1 Hipotezler

1-) İzin verici tutum gösteren annelerin;

A) Kız çocuğunun hazzı erteleme puanı, otoriter ve açıklayıcı otoriter annelerin kız ve erkek çocuklarından daha düşüktür.

B) Erkek çocuğunun hazzı erteleme puanı, otoriter ve açıklayıcı otoriter annelerin kız ve erkek çocuklarından daha düşüktür.

2-) Otoriter (yetkeci) tutum gösteren annelerin;

A) Kız çocuğunun hazzı erteleme puanı, izin verici ve aşırı koruyucu annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir. Açıklayıcı otoriter (demokratik) tutum gösteren annelerin kız ve erkek çocuğunun hazzı erteleme puanından daha düşüktür.

B) Erkek çocuğunun hazzı erteleme puanı, izin verici ve aşırı koruyucu annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir. Açıklayıcı otoriter (demokratik) tutum gösteren annelerin kız ve erkek çocuğunun hazzı erteleme puanından daha düşüktür.

3- Açıklayıcı otoriter (demokratik) tutum gösteren annelerin;

A) Kız çocuğunun hazzı erteleme puanı, otoriter, izin verici ve aşırı koruyucu annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir.

B) Erkek çocuğunun hazzı erteleme puanı, otoriter, izin verici ve aşırı koruyucu annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir.

4- Aşırı koruyucu tutum gösteren annelerin;

A) Kız çocuğunun hazzı erteleme puanı, izin verici annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir. Açıklayıcı otoriter (demokratik) ve otoriter tutum gösteren annelerin kız ve erkek çocuğunun hazzı erteleme puanından daha düşüktür.

B) Erkek çocuğunun hazzı erteleme puanı otoriter ve izin verici annelerin kız ve erkek çocuklarından daha yüksektir. Açıklayıcı otoriter (demokratik) ve otoriter tutum gösteren annelerin kız ve erkek çocuğunun hazzı erteleme puanından daha düşüktür.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Bu bölümde ilk önce araştırmakatılımcıları ve sosyo-demografik özellikleri hakkında bilgiler verilmiştir. Daha sonra veri toplama araçları ve bunlarla ilgili bilgilere yer verilmiştir. Son bölümde ise işlem ve veri analiz teknikleri ele alınmıştır.

2.1 KATILIMCILAR

Araştırmanın katılımcıları, 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Ankara’da bulunan iki özel anaokuluna devam edenokulöncesi çocuklar ile onların annelerini içermektedir. Araştırma için kendilerine ölçek ve katılımcı onayı gönderilen 182 anneden 132’si çocuklarıyla birlikte çalışmaya katılmayı kabul etmiştir. Katılmayı kabul etmeyen anneler çocukla yapılacak uygulama aşamasındaki kamera kaydı ile ilgili çekinceler nedeni ile araştırmadan ayrılmıştır. Gönüllü olan 132 katılımcı anneden 13 tanesinin ölçeği eksik ve hatalı doldurması nedeni ile analizlere dâhil edilmemiştir. Geriye kalan 119 anneden 46 annenin verileri ise ölçekleri düzgün doldurmuş olmalarına rağmençocukları ile yapılan uygulamalardaki veri kayıpları nedeniyle analizlere dahil edilmemiştir. Böylece, söz konusu katılımcılar çıkarıldığında analizler toplam 73 anne veçocuk katılımcı çifti üzerinden yapılmıştır. Katılımcılara ilişkin ayrıntılı betimsel bilgiler Tablo 2.1 ve Tablo 2.2’de sunulmuştur.

Tablo 2.1Örnekleme Ait Betimleyici Bilgiler (Çocuk)

		N	Yüzde (%)
Çocuk cinsiyeti	Kadın	35	47,9
	Erkek	38	52,1
Çocuk Yaş (Ay)	36 – 48 Ay	35	47,9
	49 – 60 Ay	38	52,1

Tablo 2.1 incelendiğinde, çocukların 35'nin (% 47,9) kız, 38'nin (% 52,1) erkek olduğu görülmektedir. Yine katılımcı çocukların 35'i (% 47,9) 36- 48 ay aralığında olup, 38'i (% 52,1) 49-60 ay aralığındadır.

Tablo 2.2 Katılımcı Annelerin Sosyo-Demografik Özellikleri

		N	Yüzde (%)
Anne Yaş	18 – 25 Yaş	2	2,7
	26 – 35 Yaş	41	56,2
	36 – 45 Yaş	30	41,1
Aile Gelir	0 – 800 TL	2	2,7
	801 – 1500 TL	8	11
	1501 – 3000 TL	35	47,9
	3001 TL ve üzeri	28	38,4
Çocuk sayısı	1 Çocuk	17	23,3
	2 Çocuk	30	41,1
	3 Çocuk	23	31,5
	4 Çocuk	3	4,1
Okula devam eden çocuk kaçınıcı çocuk	1. Çocuğum	42	57,5
	2. Çocuğum	19	26
	3. Çocuğum	11	15,1
	4. Çocuğum ve Sonrası	1	1,4
Öğrenim Durumu	İlkokul	3	4,1
	Ortaokul	4	5,5
	Lise	26	35,6
	Lisans	34	46,6
	Lisansüstü	6	8,2
Medeni Durum	Evli	73	100
Evlilik Süresi	0 – 10 Yıl	43	58,9
	11 – 20 Yıl	27	37
	21 – 30 Yıl	3	4,1
Meslek	Çalışmıyor	36	49,3
	İşçi	10	13,7
	Devlet Memuru	26	35,6
	Serbest Çalışıyor	1	1,4

Tablo 2.2 incelendiğinde katılımcı annelerin sadece 2'sinin (%2,7) 18-25yaş aralığında olduğu, 41'inin ise (% 56,2) 26–35 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Ayrıca 43'ünün (% 58,9) 0–10 yıl arasında evlilik süresine sahip olduğu ve 36'sının (% 49,3) çalışmadığı anlaşılmaktadır.

2.2 VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmada bir demografik bilgi formu ve anne ebeveyn stillerinin belirlenmesi için Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) (Karabulut Demir ve Şendil, 2008) doldurmaları için annelere verilmiştir. Çocukların “hazzı erteleme davranışı” ölçümü için Mishel ve Ebbesen (1970) tarafından okulöncesi çocuklar ile uygulanan Hazzı Erteleme Paradigması (Delay of Gratification Paradigm) deneysel koşul olarak uygulanmıştır. Bu ölçek ve deneysel paradigmanın standart uygulaması ile ilgili bilgi, işlem bölümünde verilmiştir.

2.2.1 Demografik Bilgi Formu

Annelerin yaş, cinsiyet, eğitim durumu, çocuk sayısı ve ekonomik durumları hakkında bilgi almak üzere araştırmacı tarafından hazırlanan bilgi formudur (bkz. Ek-2)

2.2.2 Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)

Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) Karabulut Demir ve Şendil (2008) tarafından 2-6 yaş arasında çocuklara sahip olan ebeveynlerin çocuk yetiştirme davranışlarını ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Altmışiki maddelik ölçek başlangıçta oluşturulan “demokratik”, “otoriter”, “aşırı koruyucu” ve “izin verici” olmak üzere dört boyutlu olarak tasarlanmış ve faktör analizleri sonucunda 16 madde ölçekten çıkarılmış ve ölçek 46 madden oluşan dört boyut içerikli son halini almıştır (bkz. örnek maddeler Ek-3). Ayrıca yapı geçerliği için ebeveyn tutumlarını ölçen bir diğer ölçek olan Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutumu Ölçeği (AHCYTO) birlikte uygulanmıştır. Ölçeğin boyutlarının Cronbach alfa güvenirlik katsayıları demokratik boyut için .83, otoriter boyut için .76, aşırı koruyucu boyut için .75 ve izin verici boyutu için .74’tür. (Karabulut Demir ve Şendil, 2008). Bu çalışma için Cronbach alfa iç tutarlılık katsayıları demokratik boyut için .83, otoriter boyut için .65, aşırı koruyucu boyut için .83 ve izin verici boyut için ise .59 olarak bulunmuştur.

Ölçeğin maddeleri davranış biçimleri şeklinde olup, katılımcılardan “her zaman böyledir” (5) ile “hiçbir zaman böyle değildir” (1) arasında değişen 5’li likert tarzı cevap seçeneklerden kendilerini tanımladığını düşündükleri seçeneği işaretlemeleri istenir. Her boyuttan alınan puanlar ayrı ayrı hesaplanarak her boyut için bir toplam puan elde edilmektedir. Hangi boyuttan en yüksek puan alınmış ise bu boyutun temsil ettiği ebeveynlik stilinin benimsendiği anlamına gelmektedir (Karabulut Demir ve Şendil, 2008).

2.2.3 Hazzı Erteleme Testi Uygulaması

Mishel ve Ebbesen (1970) tarafından geliştirilen Hazzı Erteleme Paradigması (Delay of Gratification Paradigm) okulöncesi çocuklar ile yapılan bir deneysel görevdir. Bu görev kapsamında çocuklara eğer beklenilirse alacağı daha çok tercih edilen ödül (gecikmiş ödül), beklememesi durumunda ise alacağı daha az tercih edilen ödül koşulu içerir. Daha az tercih edilen ama hemen alınabilen ödüle karşı daha çok tercih edilen gecikmiş ödülü bekleme süresi bağımlı değişken olarak alınmıştır (Mischel, Ebbesen ve Rascoff-Zeiss, 1972).

Hazzı Erteleme ölçümü gidilecek okulda özel bir odanın bu deneysel desen için düzenlenip, tek tek çocukların odaya alınması ile uygulanmıştır. Oda içinde çocuğun ilgisini çekmeyecek şekilde bir kamera kaydı yapılmış ve kayıtlar araştırmacı ve bir başka uzman tarafından da ayrı ayrı izlenerek kodlanmıştır.

Deneysel Ortam; çocuğun ilgisini çekmeyecek şekilde düzenlenmiş bir odada kamera ve kayıt sistemi için bir paravan, bir masa, sandalye ve masanın üzerinde bir boş tabaktan oluşmaktadır. Çocuk odaya alındığında kendisine şu açıklama yapılmıştır. “Şimdi seninle bu odada eğlenceli bir şey yapacağız ancak bu esnada benim dışarı çıkmam gerekli”. Bu açıklamadan sonra çocuğun masaya geçmesi ve sandalyeye oturması istenmiştir. Daha sonra araştırmacı, başka bir köşede duran bir kutu getirerek çocuğa, içinde bir sürpriz olduğunu söylemiş ve kutuyu açmıştır. İçinden çıkardığı marshmallowu (yumuşak şekeri) çocuğa göstererek “Bu senin için” diyerek masadaki boş tabağın ortasına koymuştur. Arkasından, araştırmacı çocuğa şu yönergeyi

vermiştir “içeri girdiğimizde sana söylemişim. Şimdi benim dışarı çıkıp birisine bakmam gerekiyor. Sende bu (tabağa koyulan marshmallowu göstererek) marshmallow-yumuşak şekeri istersen yiyebilirsin. Ya da benim geri dönmemi beklersin sana bir tane daha veririm. O zaman iki tane marshmallow-yumuşak şekerin olur.” Bu yönergeden sonra araştırmacı odadan ayrılmıştır. Çocuğun şekere dokunma, tadına bakma ve yeme sürelerinin kaydı kamera görüntüleri üzerinden belirlenerek yazılmıştır.

2.3 İŞLEM

Araştırmaya için gerekli etik kurul onayı Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulu’na başvurularak gerekli onay alınmıştır. Sonra Milli Eğitim Bakanlığı Ankara Milli Eğitim Müdürlüğü’nden de araştırmannın okullarda uygulanabilmesi için gerekli yasal izinler alınmıştır.

Araştırma verilerinin tamamı Ankara ilinde ve özel iki anaokulunda, Ocak -Nisan 2015 tarihleri arasında toplanmıştır. Bunun içinöncelikle işbirliği yapan özel anaokulları ziyaret edilmiş, araştırmannın içeriği hakkında okul yöneticilerine ve öğretmenlere bilgi verilmiştir. Anneler ve çocuklar ile ilgili yapılan işlemler aşağıda açıklanmıştır.

2.3.1 Anneler ile ilgili Uygulama

Okul yöneticileri ile gereken işbirliği sağlandıktan sonra, ilk önce kayıtlı öğrencilerin ailelerine rehber öğretmenler aracılığı ile Bilgilendirilmiş Onay Formu (bkz.Ek-1) ile anneler için Demografik Bilgi Formu (bkz. Ek-2) ve Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) (bkz. Ek-3) kapalı bir zarf içerisinde gönderilmiştir. Bilgilendirilmiş onay formu hazırlanan bu kapalı zarfın üzerine eklenerek gönderilmiştir. Böylece annelerin ilk önce, kapalı zarf üzerindeki bilgilendirilmiş onay formunu okumaları ve çalışmanın içeriği hakkında bilgi edinmeleri sağlanmıştır. Bu aşamadan sonra, araştırma hakkında ayrıca bilgi edinmek isteyen annelere araştırmacı tarafından çalışmanın genel amacı ve işlemi

anlatmış, araştırmayla ilgili soruları da yanıtlanmıştır. Daha sonra, çalışmaya katılmayı kabul eden anneler, katılımcı onay formunu imzaladıktan sonra, kapalı zarf içindeki ölçekleri doldurmuşlar ve katılımcı onay formu ile birlikte, gönderilen diğer boş zarfın içine koyarak, kapalı bir şekilde okul rehber öğretmenine ulaştırmışlardır. Araştırmacı tarafından teslim alınan ölçekler herhangi bir işleme tabi tutulmamış, çocuk uygulamalarından sonra SPSS 21 paket programına aktarılmıştır.

Çalışmaya katılan tüm anneler, tamamen gönüllülükesasına bağlı olarak ölçekleri doldurmuşlar, istedikleri zaman çalışmadan ayrılacakları konusunda da bilgilendirilmişlerdir. Katılımcılar ile ilgili kısımda açıklandığı gibi, daha önce bilgilendirilmiş onay formunda açıklanmış olmasına rağmen annelerden bazıları çocukları ile ilgili kamera kaydı ile ilgili çekinceleri nedeni ile çalışmadan ayrılmıştır.

Daha sonra çocuklara, Mishel ve Ebbesen (1970) tarafından okulöncesi çocukları ile yapılan Hazzı Erteleme Paradigması bireysel uygulama ile yapılmıştır. Uygulamaların tamamı çocukların kendi okulunda deneysel desen için düzenlenmiş uygun bir odada çocuklara bireysel olarak uygulanmıştır.

2.3.2 Araştırmacı-Çocuk Uygulamaları

Uygulamalar, her çocuğun sınıftan alınmasıyla başlamış ve deneysel aşamanın bitişine kadar yaklaşık 25–30 dakika süreyle yürütülmüştür. Ortam etkisini kontrol edebilmek için her iki okuldaki odanın da mümkün olduğuncabenzet özelliklere sahip olmasına özen gösterilmiştir. Her iki odada da deneysel ortam; çocuğun ilgisini çekmeyecek şekilde düzenlenmiş kamera ve kayıt sistemi için bir paravan, bir masa, sandalye ve masanın üzerinde bir boş tabaktan oluşmaktadır. Test ve uygulamalar, katılımcının yaşına uygun masa vesandalyelerdesürdürülmüştür. Değerlendirme ve puanlama çalışmalarının yürütülebilmesi için sadece çocuk görüntülenmiş, yapılan tüm işlemin görüntü ve ses kaydı alınmıştır.

Araştırmacı, çocuklarla uygulamaya geçmeden önce yüz yüze tanışma amacıyla sınıflara girmiştir. İlk önce kendini tanıtmış ve çocuklarla tanışmıştır. Daha sonra öğretmenlerin yaptıkları okulöncesi müfredat etkinliklerinin birine katılım sağlayarak çocukların etkinliklerini tamamlamalarına yardımcı olmuştur. Bu esnada kısa ısınma

sohbetleri yaparak çocuklara güven vermeye çalışmıştır. Tüm bu sohbetler içerisinde daha sonra kendileriyle başka bir odada eğlenceli bir çalışma da yapacağını söyleyerek çocukların motivasyonunu artırmaya ve yapılacak uygulamaya ilgilerini çekmeye çalışmıştır.

Uygulamaya geçmeden önce çocuğun su ve tuvalet ihtiyaçları gibi temel ihtiyaçları karşılanmıştır. Hasta, yorgun ve uykusuz görünen ya da tespit edilen çocukların uygulamaları ile doğum günü kutlamalarına denk gelen çocukların uygulamaları daha sonraki bir zamana bırakılmıştır. Açlık - tokluk etkisini kontrol etme için uygulamaya, sabah alınan çocuklar da kahvaltı saatinden sonra, öğleden sonra alınan çocuklarda ise öğlen yemeğinden sonra devam edilmiştir. Uygulamalarda, istekli ve hazır bulunduğu yüksek olan çocuklara öncelik tanınmıştır.

Her bir uygulama sonunda araştırmacı test odasına girerek ilgili malzemeleri yeniden düzenlemiş; kamera ve kayıt sistemini gözden geçirmiştir.

2.4 VERİ ANALİZİ

Uygulama sonucunda elde edilen veriler, SPSS 21 paket programına aktarılmıştır. Araştırma hipotezleri doğrultusunda dört değişik ebeveyn tutumu ve dokunma, tadına bakma ile yeme sürelerine ait ölçümler hesaplanmıştır. Araştırma hipotezlerinin test edilmesi için MANOVA analizi kullanılmıştır. MANOVA analizi tek yönlü varyans analizinin (ANOVA) geliştirilmiş çok değişkenli versiyonudur. Tek seferde karşılaştırma yaptığı için α hatasını en aza indirmektedir (Büyüköztürk, 2013; Kalaycı, 2005; Özdamar, 2013). Karşılaştırma yapılmadan önce çok değişkenli bir analiz tekniği olan MANOVA'nın varsayımları olan çok değişkenli normal dağılım ve varyans-kovaryans matrislerinin eşitliği test edilmiştir. Çok değişkenli normal dağılım testi SPSS'te bulunmadığı için STATA 12 ile test edilmiştir. Varyans-kovaryans matrislerinin eşitliği ise SPSS ile analiz edilmiştir. Varsayımların test edilmesinin sonucunda verilen kararlar (bkz. Bölüm III) MANOVA testi uygulanmıştır (Büyüköztürk, 2013; Kalaycı, 2005; Özdamar, 2013).

BÖLÜM III

BULGULAR

Çalışmanın bu bölümünde ilk olarak veri temizliği ile ilgili bilgi sunulmuştur. Daha sonra, bağımlı değişken olarak alınan dokunma, tadına bakma ve yeme davranışlarının kodlanması ile ilgili açıklama ve değerlendirmeciler arası güvenilirlik çalışmasına ilişkin bulgulara yer verilmiştir. İlerleyen kısımda ise çocuğun yaşı (ay), ebeveyn tutumları toplam puanları ile dokunma, tadına bakma ve yeme bağımlı değişkenleri arasındaki ilişkinin test edildiği korelasyon analizi ile ilgili bulgular sunulmuştur. Anne tutumu ile ilgili atamanın nasıl yapıldığı ve anne tutumlarına göre dokunma, tadına bakma ve yeme davranışlarının ilk, ikinci ve üçüncü beş dakika içerisindeki frekans ve yüzdeleri bir sonraki kısımda verilmiştir. Son olarak, araştırmanın hipotezleri doğrultusunda ebeveyn tutumu ve çocuğun cinsiyetine göre dokunma, tadına bakma ve yeme sürelerinin iki yönlü 4x2 MANOVA bulguları ve betimleyici istatistiksel bilgiler sunulmuştur.

3.1 VERİ TEMİZLİĞİ

Bu araştırma kapsamında özel iki okulöncesi kuruma devam eden çocuğa sahip 132 gönüllü anneden toplanan anket formları incelenmiş ve ETÖ formunu eksik ve/ya hatalı dolduran 13 tane katılımcı annenin verisi kayıp veri olarak çıkarılmıştır. Kalan 119 katılımcı annenin çocukları ile deneysel aşamaya geçilmiştir. Ancak 14 çocuk katılımcının deneysel ortama girmeyi reddetmesi nedeni ile deneysel uygulama kalan 105 katılımcı çocuk ile yapılmıştır. Deneysel uygulamalar esnasında 32 çocuk katılımcının başlangıçta dışarı çıkmak istemesi, ağlaması, kayıt kamerasının yerini tespit etmesi, yiyecek ve içecek talep etmesi vb. davranış ve istekleri nedeni ile verileri geçersiz sayılmış ve analizlere dâhil edilmemiştir. Yapılan tek değişkenli ve çok değişkenli uçdeğer analizi sonucunda uçdeğere rastlanmadığından araştırma hipotezleri kalan 73 anne-çocuk çiftinden oluşan katılımcıların verileri SPSS sürüm 21 istatistiksel paket programı ile test edilmiştir.

3.2 BAĞIMLI DEĞİŞKENLERİN BETİMLENMESİ, KODLANMASI VE DEĞERLENDİRMECİLER ARASI GÜVENİRLİK

Bu araştırmanın deneysel uygulaması ile ilgili video kayıtlarının incelenmesi ve literatürdeki bir çalışmanın bağımlı değişkenle ilgili kodlama yöntemi bu çalışmaya uygulanarak hazı erteleme ile ilgili katılımcı çocukların üç davranışının (dokunma, tadına bakma ve yeme) sürelerinin kaydedilmesine karar verilmiştir. Literatür incelediğinde Putnam, Spritz ve Stifler (2002) tarafından çocuğun ilgi çekici bir oyuncuğa araştırmacı dönene kadar dokunmaması (1 dakika) ile ilgili olarak yapılmıştır. Bu deneysel çalışmada bağımlı değişken, oyuncuğa yönelme, oyuncuğu inceleme gibi ayrımlar ile kodlanmıştır. Bu bağlamda sunulan bu araştırmada da çocuğun ödül ile ilgili düzenleme davranışları da belirtildiği gibi dokunma, bakma ve yeme olarak puanlanmıştır.

Böylece video kayıtları incelenerek eğer çocuk araştırmacı odadan çıktıktan sonra parmağı ile ödüle dokunuyor ve/ya parmağını ağızına götürüyor ise *dokunma*, ödülü yalıyor ya da küçük bir ısırık alıyor ise *tadına bakma* ve ödülü tamamen yiyor ise de *yeme* olarak bağımlı değişkenler tanımlanıp kodlanmıştır. Araştırmacı her katılımcı çocuğun belirlenen bu davranışlar bağlamında video kayıtlarını inceleyerek sürelerini kodlamıştır. Kodlamanın güvenilirliğini denetlemek amacıyla değerlendirmecilerarası tutarlılığa bakılmıştır. Ölçme ve değerlendirme alanında uzman bir başka değerlendirmeci, kendisinin rasgele yöntemle seçtiği 41 çocuğun video kayıtlarını incelemiş ve dokunma, tadına bakma ve yeme sürelerini belirlemiştir. Bu iki değerlendirmecinin puanları Pearson Momentler Korelasyon analizi ile test edilmiş ve iki değerlendirmecinin kodlamaları arasındaki ilişkinin oldukça yüksek olduğu görülmüştür (dokunma 1.00, tadına bakma .97, yeme .98).

3.3 ÇOCUĞUN YAŞI, EBEVEYN TUTUMLARI İLE DOKUNMA, TADINA BAKMA VE YEME DEĞİŞKENLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

Araştırma kapsamında, çocuğun yaşı (ay), annelerinin ebeveynlik tutum alt boyutları toplam puanları ile dokunma, tadına bakma ve yeme süreleri arasındaki ilişki

incelenmiştir. Araştırmanın verileri ile ilgili normal dağılım sayıltısı karşılanmadığı için “Spearman Brown Sıra Farkları Korelasyon Katsayısı” ile analiz yapılmıştır (bkz. Tablo 3.1).

Tablo 3.1 Yaş, Anne Tutum İle Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Süreleri Arasındaki İlişki

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Yaş	-							
2. Demokrat Tutum	.10	-						
3. Otoriter Tutum	.06	-.26*	-					
4. Koruyucu Tutum	.19	.26*	.09	-				
5. İzin Verici Tutum	.10	.22	.27*	.92	-			
6. Dokunma	.16	.23*	.04	.10	-.34**	-		
7. Tadına Bakma	.15	.13	.19	.07	-.17	.70**	-	
8. Yeme	.20	.28*	.05	.07	-.15	.63**	.79**	-

* p<.05, ** p<.01

Bulgular incelendiğinde, katılımcı çocukların yaşı ile ebeveyn tutum alt boyut toplam puanları ve dokunma, tadına bakma ve yeme puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Bu nedenle yaş değişkini daha sonra yapılan analizlere dâhiledilmemiştir.

Ebeveyn tutum puanlarının birbirleri ile ilişkileri incelendiğinde, beklenildiği gibi demokratik tutum ile otoriter tutum puanları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Ayrıca demokratik tutum ile koruyucu tutum puanları arasında pozitif ve otoriter tutum ile izin verici tutum arasından ise pozitif anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ebeveyn tutumları arasındaki bu ilişkilerin düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Cohen, 1988).

Ebeveyn tutum puanları ile dokunma, tadına bakma ve yeme puanları arasındaki ilişki incelendiğinde demokratik tutum puanı ile dokunma ve yeme puanı arasında pozitif ve düşük düzeyde, izin verici tutum puanı ile dokunma puanı arasında ise negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Son olarak dokunma, tadına bakma ve yeme değişkenleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

3.4 EBEVEYN TUTUMLARI ATAMASI VE İLGİLİ BETİMSSEL ANALİZLER

Bu bölümde Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) ile elde edilen verilerin toplam puanlardan kategorilere atanması ile ilgili bilgi ve bu atama sonucu elde edilen betimsel analizler sunulmuştur.

3.4.1 Katılımcı Annelerin Ebeveyn Tutum Ölçeği'ne Göre Atanması

Katılımcı annelerin ebeveyn tutumlarını belirlemek için öncelikle kullanılan ölçeğin dört alt boyut için toplam puanı hesaplanmıştır. Karabulut Demir ve Şendil (2008), ebeveyn tutumlarına atama da ölçeğin her alt boyutu için (demokratik, otoriter, koruyucu ve izin verici) elde edilen toplam puandan hangi boyut için en yüksek puan alınmış ise katılımcının o ebeveyn tutumuna atandığını belirtmiştir. Ancak ETÖ'nün her alt boyut için aynı sayıda madde içermemesi nedeni ile bu çalışma da elde edilen toplam puanlar her bir alt boyut için daha sonra T puan dönüştürülmüştür. Bu şekilde alt boyut toplam puanları için bir standardizasyon sağlanmıştır. Elde edilen bu puanlar incelenerek katılımcı anneler hangi boyutta daha yüksek puan almış ise katılımcı anne o ebeveyn tutumuna atanmıştır. Bu atamaya göre örneklemdaki ebeveyn tutumlarına göre dağılımı; demokratik anne 19, otoriter anne 19, koruyucu anne 17 ve son olarak izin verici anne ise 18 olarak belirlenmiştir.

3.4.2 Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Sürelerinin İlk, İkinci ve Son Beş Dakika İçin Frekans ve Yüzdeleri

Anne tutumlarına göre dokunma, tadına bakma ve yeme davranışlarının belirlenen üç zaman süresine göre sıklığı bu bölümde incelenmiştir. Dokunma, tadına bakma ve yeme davranışları ilk (0–4,59 dakika), ikinci (5–9,59 dakika) ve üçüncü (10–15 dakika) beş dakika için ayrı ayrı kodlanmıştır. Sonuçlar Tablo 3.2'de sunulmuştur.

Tablo 3.2 Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Sürelerinin İlk, İkinci ve Son Beş Dakika İçin Frekans ve Yüzdeleri

		Anne Tutumları							
		Demokratik N=19		Otoriter N=19		Koruyucu N=17		İzin Verici N=18	
		n	%	n	%	n	%	n	%
Dokunma	0-4,59 dk.	13	68.4	13	68.4	13	76.5	16	88.9
	5-9,59 dk.	3	15.8	1	5.3	3	17.6	2	11.1
	10-15 dk.	3	15.8	5	26.3	1	5.9	0	0.0
	Toplam	19	100	19	100	17	100	18	100
Tadına Bakma	0-4,59 dk.	5	26.3	4	21.1	10	58.8	13	72.2
	5-9,59 dk.	3	15.8	2	10.5	1	5.9	4	22.2
	10-15 dk.	11	57.9	13	68.4	6	35.3	1	5.6
	Toplam	19	100	19	100	17	100	18	100
Yeme	0-4,59 dk.	0	0.0	4	21.1	5	29.4	9	50.0
	5-9,59 dk.	2	10.5	0	0.0	2	11.8	2	11.1
	10-15 dk.	17	89.5	15	78.9	10	58.8	7	38.9
	Toplam	19	100	19	100	17	100	18	100

Tablo 3.2 incelendiğinde özellikle tadına bakma ve yeme davranışı açısından daha fazla sayıda demokratik ve otoriter annelerin çocuklarının son beş dakikaya kadar beklediği görülmektedir.

3.5 DOKUNMA, TADINA BAKMA VE YEME DAVRANIŞLARINA AİT SÜRELERİN ANNE TUTUMLARI VE ÇOCUĞUN CİNSİYETİNE GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu bölümde araştırmanın amacı olan çocukların hazzı erteleme davranışının (dokunma, tadına bakma ve yeme), ebeveyn tutumları ve çocuğun cinsiyetine göre farklılık gösterip göstermediği iki yönlü MANOVA analizi ile test edilmiş ve elde edilen bulgular sunulmuştur.

Ancak MANOVA yapılabilmesi için elde edilen verilerin (dokunma, tadına bakma ve yeme süreleri) çok değişkenli normal dağılım göstermesi ve varyans-kovaryans matrislerinin eşitliği ile ilgili sayıtların karşılanması gerekmektedir (Field, 2013). Bu çalışma kapsamında elde edilen dokunma, tadına bakma ve yeme bağımlı değişkenleri

açısından normallik sayılısının karşılanmadığını görülmüştür. Hem SPSS 21 programı ile yapılan tek değişkenli normal dağılım testi sonuçları (Kolmogorov-Smirnov testi, $p < .05$) hem de STATA 12 istatistik programı ile yapılan çok değişkenli normallik testleri (Doornik – Hansen Çok Değişkenli Normal Dağılım Testi, $p < .001$) sonucu dağılımın normal olmadığını göstermiştir. Ayrıca varyans-kovaryans matrislerinin eşitliği sayılısı da (Box's M= 3,01, $p < .001$) karşılanmamıştır. Görüldüğü gibi sayıtlıların ihlalleri nedeni ile MANOVA istatistiksel yönteminin uygulanması ve bulguların dikkatli yorumlanması gerekmektedir. Alpar'a (2011) göre MANOVA testinde "PillaiTrace", "Wilks' Lambda", "Hotelling'sTrace" ve Roy'sLargestRoot'a göre anlamlılık değerleri hesaplanır. Bunlardan "PillaiTrace" ve "Wilks' Lambda" anlamlılık değerleri varsayımların karşılandığı, "Hotelling'sTrace" ve "Roy'sLargestRoot" anlamlılık değerleri ise varsayımların karşılanmadığı durumlarda daha güçlü sonuç vermektedir. Bu araştırmada da sayıtlılar karşılanmadığı için MANOVA sonucunda "Hotelling'sTrace" anlamlılık değerleri dikkate alınmıştır (Weinfurt, 1997). Post hoc karşılaştırmalarda da 1. tip hatanın önlenmesi için Bonferroni düzeltmesi ($p < .008$) dikkate alınmıştır.

Yapılan 4x2 MANOVA analizi sonucunda, hazzı erteleme davranışları süresi (dokunma, tadına bakma ve yeme) üzerinde anne tutumunun anlamlı bir etkisinin olduğu (Hotelling'sTrace = .37, $F(9,185) = 2.57$, $p < .01$, $\eta^2 = .11$) görülmüştür. Ancak çocuğun cinsiyetine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır. Ayrıca anne tutumu ve çocuğun cinsiyeti ortak etkisi de anlamlı değildir.

Anne tutumları için gözlenen bu temel etkinin hangi bağımlı değişkenden kaynaklandığını belirlemek için yapılan analizleri sonucunda tadına bakma ($F(2,65) = 6.05$, $p = .001$, $\eta^2 = .21$) ve yeme ($F(2,65) = 5.39$, $p = .02$, $\eta^2 = .19$) davranış süreleri için ebeveyn tutumu temel etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Dokunma davranış süresi için anlamlı bir fark yoktur. Dokunma, tadına bakma ve yeme davranışlarının ebeveyn tutumlarına göre ortalama ve standart sapma değerleri ve ortaya çıkan farkın büyüklüğü ve anlamlılık düzeyine ilişkin bilgiler Tablo 3.3'de verilmiştir.

Tablo 3.3 Anne Tutumlarına Göre Dokunma, Tadına Bakma ve Yeme Değişkenlerinin Ortalama, Standart Sapma ve MANOVA Analiz Sonuçları

	Anne Tutumları	N	Ort.	S	Kareler Toplamı	Kareler Ortalaması	sd	F	p	η^2	Anlamlı Fark
Dokunma	1.Demokrat	19	4,59	1,12	138,943	46,314	3	2,076	0,114	.09	
	2.Otoriter	19	4,41	1,09							
	3.Koruyucu	17	2,16	1,51							
	4.İzin Verici	18	1,21	1,15							
Tadına Bakma	1.Demokrat	19	8,87	1,31	497,275	165,758	3	5,399	0,002	.21	1-4, 2-4
	2.Otoriter	19	10,28	1,28							
	3.Koruyucu	17	5,59	1,78							
	4.İzin Verici	18	3,39	1,35							
Yeme	1.Demokrat	19	13,38	1,32	481,577	160,526	3	5,198	0,003	.19	1-4, 2-4
	2.Otoriter	19	11,62	1,28							
	3.Koruyucu	17	8,37	1,78							
	4.İzin Verici	18	6,49	1,35							

Tablo 3.3 incelendiğinde tadına bakma davranışı süresi açısından demokratik ebeveyn tutumuna sahip annelerin çocuklarının, izin verici ebeveyn tutumuna sahip annelerin çocuklardan daha uzun süre ($Ort_{\text{demokratik}}=8.87 > Ort_{\text{izinverici}}=3.39$) beklediği görülmektedir. Ayrıca otoriter ebeveyn tutumu gösteren annelerin çocukları da izin verici ebeveyn tutumu gösteren annelerin çocuklarından ($Ort_{\text{otoriter}}=10.28 > Ort_{\text{izinverici}}=3.39$) anlamlı olarak daha uzun süre beklemiştir.

Benzer olarak yeme davranışı süresi açısından da demokratik ebeveyn tutumu gösteren annelerin çocukları izin verici annelerin çocuklarından ($Ort_{\text{demokratik}}=13.38 > Ort_{\text{izinverici}}=6.49$) daha uzun süre beklemiştir. Otoriter ebeveyn tutumu gösteren annelerin çocukları da yine izin verici annelerin çocuklarından ($Ort_{\text{otoriter}}=11.62 > Ort_{\text{izinverici}}=6.49$) daha uzun süre beklemiştir.

BÖLÜM IV

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmanın bulgularının literatür ile ilişkilendirilmesi ve sonuçlar doğrultusunda ileride yapılacak çalışmalara dönük önerilere yer verilmiştir.

Bu tez çalışmasında annenin ebeveynlik tutumu ve çocuğun cinsiyetinin, anaokuluna devam eden 36-60 ay arası çocukların hazzı erteleme davranışına etkisi araştırılmıştır. Öncelikle araştırma değişkenlerinin birbirleri ile ilişkisinin incelendiği korelasyon analizi sonucunda ebeveyn tutum puanlarının birbirleri ile ilişkisinde, demokratik tutum ile otoriter tutum puanları arasında negatif anlamlı bir ilişki olduğu belirlenmiştir. İlişki düşük düzeydedir. Karabulut–Demir ve Şendil’in (2008) ölçek geliştirme çalışmalarında otoriter tutum ile demokratik tutum arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu tez çalışmasında yalnızca anne tutumları üzerinde durulmuştur. Bu alt boyutlar arasında farklı ilişki elde edilmesinin bundan kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Ayrıca demokratik tutum ile koruyucu tutum puanları arasında pozitif ve otoriter tutum ile izin verici tutum arasından ise pozitif anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Ebeveyn tutumları arasındaki bu ilişkilerin düşük düzeyde olduğu görülmüştür (Cohen, 1988). Karabulut–Demir ve Şendil’in (2008) ölçek geliştirme çalışmalarında demokratik ve koruyucu tutum arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Aynı çalışmada otoriter tutum ile izin verici tutum arasında pozitif, düşük ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu tez çalışması sonuçları incelendiğinde, sıcaklık/duyarlılık ve talep/denetim boyutları açısından farklı ebeveyn tutumları arasındaki ilişkilerin tutarlı olduğu düşünülmüştür. Demokratik ve otoriter tutum arasındaki negatif ilişkinin sıcaklık/duyarlılık boyutu ile ilgili olabilir. Sosyodemokratik değişkenler açısından son olarak çocukların yaşının araştırma değişkenleri ile ilişkisine bakılmış ve katılımcı çocukların yaşı ile ebeveyn tutum alt boyut toplam puanları ve dokunma, tadına bakma ve yeme puanları arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Ebeveyn tutum puanları ile dokunma, tadına bakma ve yeme puanları arasındaki ilişki incelendiğinde demokratik tutum puanı ile dokunma ve yeme puanı arasında pozitif ve düşük düzeyde, izin verici tutum puanı ile dokunma puanı arasında ise negatif yönde orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu bulunmuştur. Son olarak dokunma, tadına bakma ve yeme değişkenleri arasında pozitif yönde güçlü bir ilişki olduğu görülmüştür.

Elde edilen bulgular incelendiğinde çocukların cinsiyeti faktörlerine göre dokunma, tadına bakma ya da yeme olarak ölçülen hazzı erteleme davranışları açısından anlamlı bir fark bulunmamıştır. Yani çocukların kız ya da erkek olması açısından hazzı erteleme becerilerini açısından bir fark yaratmamaktadır. Literatür incelendiğinde hazzı erteleme davranışının çocuğun cinsiyetine göre farklılaştığını gösteren çalışmalar (Jacobsen, 1998) olduğu gibi, cinsiyet açısından fark olmadığını gösteren çalışmalara da rastlanmaktadır (Price-Williams ve Ramirez, 1974). Bu çalışmalar incelendiğinde, örneğin Jacobsen (1998), kız çocuklarının haz ertelenme süresinin erkek çocuklara göre nispeten daha uzun olduğunu ve cinsiyet açısından anlamlı bir fark olduğunu bulmuştur. Lee ve ark. (2008) yaptıkları araştırmada, Jacobsen'i (1998) destekler şekilde kızların bekleme sürelerinin erkeklere göre nispeten (neredeyse 1 dakika) daha fazla olduğunu belirlemiştir. Silverman (2003), cinsiyet faktörünün hazzı erteleme davranışındaki etkisinin literatürdeki çalışmalarda nasıl bir eğilim gösterdiğini incelemiştir. Bjorklund ve Kipp'in (1996) cinsiyetler arası hazzı erteleme davranışı açısından kadınlar lehine fark olduğunu öne sürdükleri derleme çalışmaya atıf yapan Silverman (2003) bu çalışmanın yönteminde yanlılık olduğunu ileri sürmüştür. Bu bağlamda örneklem sayısı, ölçüm aracı gibi belirli kriterleri dikkate alarak yaptığı meta-analiz çalışması sonucunda hazzı erteleme davranışının cinsiyetlere göre farkının küçük olduğunu vurgulamıştır. Benzer bir sonuç etnik köken ve hazzı erteleme davranışı arasındaki ilişkiye bakan bir araştırma da bulunmuş, cinsiyet ile ilgili herhangi anlamlı bir fark olduğu bulgusuna ulaşılmamıştır (Price-Williams ve Ramirez, 1974). Sonuç olarak hazzı erteleme davranışında cinsiyet faktörünün etkisi farklı çalışma sonuçlarına göre ya olmadığı ya da kadınların lehine bir bulgu sunmaktadır. Bu tez çalışmasında cinsiyete göre bir fark çıkmaması bu yaş grubunda annelerin kız ya da erkek çocuklarına yönelik tutumlarında bir fark olmaması ya da Silverman (2003) tarafından belirtilen

örneklem sayısının düşük olması ile ilgili olabilir. Bu açıdan cinsiyet bağlamında çalışmanın başka araştırmalar ile desteklenmesi gerekmektedir.

Bu tez çalışmasının hipotezlerini test etmek amacı ile yapılan istatistiksel analiz sonucunda anne tutumlarının anlamlı olarak hazzı erteleme davranışı üzerinde etkisinin olduğu bulunmuştur. Ancak bu etki tadına bakma ve yeme davranışları için bulunmuş, dokunma davranışı için anlamlı fark olmadığı görülmüştür. Yapılan post-hoc analizler sonucunda annesi demokrat ve otoriter ebeveyn tutumu gösteren çocukların annesi izin verici tutum gösteren çocuklara göre yiyeceğin tadına bakmak için daha uzun süre bekledikleri bulunmuştur. Benzer bir şekilde yine annesi demokrat ve otoriter olan çocuklar annesi izin verici olan çocuklara göre yiyeceği yemek için daha uzun süre beklemişlerdir. Bu bulgular literatürdeki araştırma sonuçları ile tutarlılık göstermektedir. Buri (1998), Dornbusch ve ark., (1987), Portes, Dunham ve Williams (1986), Steinberg ,Elmen ve Mounts'ın (1989) çalışmaları otoriter, destekleyici, şefkatli ve iletişimci ailelerin çocuklarının müsamahakâr ya da otoriter annelerin çocuklarına göre daha öz güvenli, daha yeterli ve haz ertelemeye daha başarılı oldukları yönünde bulgular sunmuştur. Olson, Bates ve Bayles'a (1990) göre 2 yaşında anne-çocuk iletişiminde, annenin duyarlı ve uyarıcı tutumları da, çocuk 4 yaşına geldiğinde hazzın ertelenmesinde önemli bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Jacobsen ve arkadaşlarının (1997) araştırmasındaki bulguya göre annesi ile güvenli bağlanma gösteren çocukların güvensiz bağlanma gösterenlere kıyasla daha uzun süre hazzı erteledikleri bulunmuştur. Diğer bir çalışma da ise Lee ve arkadaşları (2008) çocukları motive etmenin çocuklar üzerindeki olumlu etkisini incelenmiştir. Ebeveynleri tarafından "olumlu damgalama (positivelabeling)" olarak adlandırılan, yani çocuğu olumlu sıfatlarla tanımlayan (sabırlı çocuk gibi) ebeveynlerin çocukları daha uzun süre beklediklerini bulmuştur. Diğer taraftan kontrolün yüksek ve düşük, ilgi ve şefkatin düşük olduğu ebeveyn tutumlarına yönelik araştırma bulguları da mevcuttur. Örneğin, Spera (2005), izin verici ana babalık modelinde yetişen çocukların, kendini düzenleme veya davranış ve duygularını kontrol etme konularında sorunlar yaşadığını göstermiştir. Jacobsen (1998) araştırmasında ebeveyn tarafından çok fazla eleştiri ya da fazla müdahale edilmesinin, çocuklarda strese ve hazzı ertelemeye yetersizliğe neden olduğunu belirlemiştir. Yine Cabrera, Shannon ve Tamis-LeMonda (2007) ile Egeland, Pianta ve O'Brien'in (1993)

çalışmalarına göre çok fazla anne müdahalesi ya da gereğinden fazla kontrol edilme çocukta öz düzenleme becerisi üzerinden olumsuz etkiye sahiptir. Mauro ve Harris (2000) araştırmasında izin veren ya da otoriter annelerin çocuklarında hazzı erteleme davranışı düşük düzeyde iken otoriter-demokratik annelerini çocuklarında daha fazla hazzı erteleme davranışı görülmüştür. Putnam, Spritz ve Stifter (2002) ise otuz aylık çocuklarla yaptıkları çalışmada çok fazla sözlü müdahalede bulunan annelerin çocuklarının daha kısa süre beklediklerini ve hazzı erteleme davranışlarının azaldığını bulmuştur. Houck ve Le Cuyer-Maus (2004) tarafından 12 ve 24 aylık çocuklar ile Mauro ve Harris(2002) tarafından da 36 aylık çocuklar üzerinde yapılan diğer araştırmalarda da baskıcı ve güç odaklı bir yetiştirme tarzı olan annelerin çocukları 5 yaşına geldiğinde daha kısa süreli haz ertelemesine sahip oldukları görülmüştür.

Görüldüğü gibi bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile literatür arasında tutarlılık görülmektedir. Literatürdeki bu çalışmalar irdelendiğinde, denetim-kontrol düzeyi düşük (Buri, 1998; Dornbuschve ark.,1987; Houck, Le Cuyer-Maus (2004); Mauro ve Harris, 2000; Portes, Dunham ve Williams, 1986; Steinberg,Elmen ve Mounts, 1989) ebeveyn tutumu gösteren aile çocuklarının bu tür öz-düzenleme becerisi ile ilgili sorun olabilecek bir örüntü gösterdikleri anlaşılmaktadır. Bu çalışma sonucu da özellikle denetim-kontrol düzeyi yüksek olan demokratik ya da otoriter anne tutumu gösteren ailelerle karşılaştırıldığında izin verici tutum gösteren aile çocuklarının haz ertelemesinde daha başarısız olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda ebeveynlik uygulamalarında disiplin, sınır koyma becerilerinin hazzı erteleme açısından önemi görülmektedir.

Özellikle demokratik annelerin okulöncesi çocuklarda hazzı erteleme davranışına olumlu etkisini literatürdeki araştırma sonuçları desteklemektedir (Mauro ve Harris, 2000; Olson, Bates ve Bayles,1990; Steinberg, Elmen ve Mounts, 1989). Literatürde, mantıklı ve sorun odaklı bir davranış tarzı ile çocuklarını yönlendiren, sözel olarak kendini ifade edebilmesini destekleyen, çoğu zaman evde ve dışarıda var olan kuralların nedenlerini çocuğun anlayabileceği yönden açıklayabilen, her zaman sözlü uzlaşma taraftarı olup aynı zamanda çocuğunu belli bir disiplin içinde olmasını destekleyen, çocuğun kişisel ilgilerini gözetleyebilen annelerin çocuklarının kendini kontrol etme ve

hazrı ertelemede daha başarılı olduklarını göstermektedir (Buri,1998; Dornbusch,ark., 1987; Jacobsen ve ark.,1997; Lee ve ark., 2008; Mauro ve Harris, 2000; Olson, Bates ve Bayles,1990; Portes, Dunham ve Williams, 1986; Steinberg, Elmen ve Mounts,1989). Bu araştırma sonucunda da benzer özellikte tutum gösteren annelerin çocuklarının da kendini kontrol etme ve hazrı ertelemede daha başarılı oldukları görülmüştür.

Diğer taraftan araştırma sonucunda otoriter annelerin okulöncesi çocuklarda hazrı erteleme davranışına etkisi literatürdeki araştırma sonuçları ile çelişmektedir. Literatürdeki araştırma sonuçları kontrolün yüksek, ilgi ve şefkatin düşük olduğu annelerin çocuklarının hazrı erteleme sürelerinin kısa olduğunu göstermektedir (Cabrera, Shannon ve Tamis-LeMonda, 2007; Egeland, Pianta ve O'Brien, 1993; Houck, Le Cuyer-Maus, 2004; Jacobsen,1998; Mauro ve Harris, 2000; Putnam, Spritz ve Stifter, 2002). Yapılan bu araştırmada ise bu anne tutumlarına sahip çocukların hazrı erteleme süresinin daha uzun olduğu görülmektedir. Bunu nedeni olarak Türk annelerin otoriter annelik örüntüleri ile ilgili olduğunu düşünülmüştür. Yapılan araştırmalar yetkeci ve disipline dayalı ana-baba davranışlarının kültürel bağlama göre farklı etkiler gösterdiğini işaret etmektedir (Sümer, 2012). Aynı şekilde diğer çalışmalar da (Chao,1994; Chao ve Teseng, 2002; Darling ve Steinberg, 1993; Kağıtçıbaşı, 2005) aynı ana baba davranışlarının kültürel farklılıktan kaynaklanan beklentilere göre farklı şekillerde ifade edilebileceği, algılanacağı ve yorumlanabileceği bunun da çocuklar üzerinde farklı etkilere yol açacağını ileri sürmektedirler. Örneğin, Baydar, Akçınar ve İmer (2012) tarafından yapılan meta-analiz çalışmada, çocuk gelişimi açısından önemli olarak belirlenen sert, itaat odaklı ve cezalandırıcı ana babalık davranışları ile sıcak ve destekleyici ana babalık davranışlarının genel olarak tüm toplumlarda birbiri ile olumsuz yönde ilişkili olduğunu belirlemiştir. Kağıtçıbaşı (2005, 2007), batı kültüründe olumsuz etkileri görülen aşırı koruma vb.bazı kontrol davranışlarının Türk kültüründe aynı derecede olumsuz etkileri olmayacağını ileri sürmektedir. Diğer bir deyişle hem ebeveynler hem çocuklar Batıda “aşırı koruma” ya da aşırı kontrol olarak algılanacak bazı davranışları Türk kültüründe ve Uzakdoğu kültüründe (Chao ve Teseng, 2002) “aşırı” korumadan daha çok ilgi ve yakınlık göstergesi olarak algılamaktadırlar. Bu bağlamda, bulunan sonuç bu örnekteki otoriter annelerin literatürdeki Türk kültürü

için bulunan otoriter tutum ile ilgili özellik taşıdığı, ilgi/sıcaklık olarak görülen kontrol ve denetim uygulamaları ile çocuğun davranışlarını kontrol eden anneler olduğu yorumlanabilir.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu da koruyucu annelik modeline sahip annelerin okulöncesi çocuklarda hazzı erteleme davranışına etkisinin literatürdeki araştırma sonuçları ile benzeşmesidir. Literatürdeki araştırma sonuçları, hem kontrol hem de ilgi ve sevgi boyutlarında düşük ilgi gösteren annelerin çocuklarının kendini kontrol ve hazzı erteleme becerilerinde sorunlar olduğu yönündedir. Jacobsen ve arkadaşlarının (1997), çalışmasında annesiyle kuvvetsiz ya da belirsiz ilişkisi olan çocukların haz gecikmesinde daha başarısız olduğu gösterilmiştir. Diğer taraftan Russell, Londhe ve Britner (2012), hiç yönlendirme yapmayan annelerin çocuklarında haz erteleme becerisinin yetersiz olduğunu bulmuştur.

Sonuç olarak bu tez çalışması okulöncesi dönemde olan çocukların hazzı ertleme davranışı üzerinde ebeveyn tutumlarının ve çocuğun cinsiyetinin etkisini Türkiye örneğinde incelemiştir. Bulunan sonuçların literatürle uyumlu olduğu ve çocuğun yetiştirilmesinde uygun ve gerekli kontrol/denetim uygulamaları ile ilgili ve duyarlı ebeveynliğin çocuğun hazzı ertleme davranışı üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmüştür. Diğer taraftan gerekli ve uygun kontrol/denetimin olmadığına işaret eden ebeveynlik tutumu gösteren annelerin çocuklarının hazzı ertleme davranışlarının düşük olduğu sonucuna da ulaşılmıştır. Son olarak araştırma sürecinde ülkemiz alan yazın içerisinde öz düzenlemenin bir alt boyutu olan haz erteleme davranışına yönelik çalışmaların çok kısıtlı olduğu ya da ulaşamadığı görülmüştür. Bu bağlamda yarı deneysel bir tasarım ile yapılmış olan bu çalışmanın literatüre katkı sağladığı ve diğer çalışmalara öncü olacağı düşünülmüştür.

4.1 Sınırlılıklar ve Öneriler

Öncelikli olarak bu çalışmada ebeveynlerin tutumlarını belirlemek amacı ile kullanılan okulöncesi Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ) (Karabulut Demir ve Şendil, 2008) ile

ebeveynlerin atanması konusunda bazı zorluklar yaşanmıştır. Dört ebeveyn tutumu için oluşturulmuş alt ölçeklerden alınan toplam puanların karşılaştırılıp en yüksek puana ait tutuma katılımcı annenin atanması ile bu sınıflama yapılmıştır. Ancak belirtildiği gibi altölçek madde sayılarının eşit olmaması nedeni ile puanlar z-score ile standartlaştırılıp T puan olarak hesaplanarak bu sınıflama yapılmıştır. Son puanlar üzerinden sınıflama yapılırken dikkati çeken bir nokta bazı annelerin iki alt ölçekte puanlarının çok yakın olması ancak daha yüksek olana atandığıdır (örneğin otoriter 57,98 ve demokratik 54,02). Bu bağlamda, ölçekle ilgili olarak bulguların yorumlanmasına dikkat edilmesi gerektiği düşünülmektedir. Ebeveynin sıcaklık/ilgi ve denetim/kontrol boyutları ile ilgili uygulamaları içeren ölçüm yöntemi ile çalışmanın tekrarlanması yararlı olacaktır.

Öte yandan araştırma verileri daha çok orta düzeyde sosyoekonomik (SED) ve eğitim düzeyine sahip anneler ve çocukları ile yapılmıştır. Örneğin anne eğitimi açısından yapılan incelemede annelerin çocuğunun lise ya da üniversite mezunu olduğu görülmektedir. Ancak ilkokul ve ortaokul mezunu 10 anne de olduğu görülmüştür. Bu çalışma kapsamında ele alınmayan anne eğitimi ve SED ebeveyn tutumları ile ilişkisi açısından bir sınırlılık olarak düşünülebilir. Bu bağlamda ileriki çalışmaların farklı sosyoekonomik ve eğitim düzeyine sahip anneler ve çocukları ile yapılarak sosyal ve çevresel faktörler ile ebeveynlik tutumlarının hazzı erteleme davranışı üzerindeki etkisine bakılması literatüre katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada katılımcılar, izin alınan iki okuldaki anne ve çocuklarından oluştuğu için elde edilen bulguların genellenebilmesi açısından sınırlılık taşımaktadır. Bu nedenle çalışmanın daha geniş bir örnekleme ele alınması, daha geniş bir bakış açısı sağlayabilir. Diğer taraftan bu çalışma normal gelişim gösteren ve okul öncesi eğitimden yararlanan çocuklarla yapılmıştır. Daha sonradan yapılacak çalışmaların okul öncesi dönemde kurumsal eğitimden yararlanmayan ve dezavantajlı grupları da kapsamı, özellikle ebeveynlerin çocuklarda hazzı erteleme üzerindeki etkileriyle ilgili daha net bir bilgi elde etmemiz için önemlidir.

Son olarak bu çalışmada sadece annelerin ebeveynlik tutumları ile onların çocuklarındaki hazzı erteleme davranışı incelenmesi ile ilgilidir. Bu nedenle sonraki

araştırmalarda babadan ya da her iki ebeveynden de bilgi elde edilerek çalışmaların yapılması önerilmektedir. Ülkemiz kültürü içerisinde babanın çocuk yetiştirme tutumunun ya da her iki ebeveynin çocuk yetiştirme tutumunun çocuklarındaki hazzı erteleme davranışına olan etkisinin ileriki araştırmalarda incelenmesi araştırmanın bulgularının desteklenmesi ve genişletilmesi açısından önemli olacaktır.

Kaynaklar

- Abu Taleb, T.F. (2013). Parenting styles and children's social skills as perceived by Jordanian mothers of preschool children. *Early Child Development and Care*, 183 (11), 1646 -1660.
- Altay, F. B. ve Güre, A. (2012). Okulöncesi kuruma (devlet-özel) devam eden çocukların sosyal yeterlik ve olumlu sosyal davranışları ile annelerinin ebeveynlik stilleri arasındaki ilişkiler. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 12 (4), 2699-2718.
- Alpar, C. R. (2011). *Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistiksel Yöntemler* (Üçüncü Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık
- Aksan, B. ve Cebioğlu, S.G., (2012). Benlik düzenlemenin gelişiminde mizaç ve ana baba etkisi. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (239-270). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Ayduk, O., Mendoza-Denton, R., Mischel, W., Downey, G., Peake, P.K & Rodriguez, M. (2000). Regulating the interpersonal self: Strategic self-regulation for coping with rejection sensitivity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 79(5), 776-792.
- Baldwin, A.L (1948). "Socialization and the parent-child relationship." *Child Development* 19: 127-136.
- Baldwin, A.L. (1955). *Behavioral and Development in Childhood*. New York: Dryden Press.
- Barkley, R. A. (1997). Behavioral inhibition, sustained attention, and executive functions: Constructing a unifying theory of ADHD. *Psychological Bulletin*, 121, 64-94

- Bateson, G. (1966). The cybernetics of "self": A theory of alcoholism. *Psychiatry*, 34, 1-18.
- Baumeister, R.F., Vohs, K. & Tice, D.M. (2007). The strength model of self control. *Current Directions in Psychological Science*, 16(6), 1467-8721.
- Baumrind, D. (1966). "Effects of authoritative control on child behavior." *Child Development* 37: 887-907.
- Baumrind, D. 1967. "Child care practices anteceding three patterns of preschool behavior." *Genetic Psychology Monographs* 75: 43-88.
- Baumrind, D. (1971). Effects of Authority and parental control on child behavior. *Child Development*, 37 (4), 887-907.
- Baumrind, D. (1971). Current Patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4 (1, Pt.2).
- Baumrind, D. 1991a. "The influence of parenting style on adolescent competence and substance use" *Journal of Early Adolescence*, Vol.11, and No.1: 56-95.
- Baumrind, D. 1991b. "Effective parenting during the early adolescent transition." Pp 111-163 in *Advances in Family Research* edited by P. A. Cowan & E.M. Hetherington. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Baydar, N., Akçınar, B. ve İmer, N. (2012). Çevre, sosyoekonomik bağlam ve anababalık. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (81-127). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Becker, W.C. 1964. "Consequences of different kinds of parental discipline" In M.L. Hoffman & L.W. Hoffman (eds.) *Review of Child Developmental Research*, Vol. 1, (pp. 169-208). New York: Russell Sage Foundation.
- Bernier, A., Carlson, S. M. & Whipple, N. (2010). From external regulation to self regulation: Early parenting precursors of young children's executive functioning. *Child Development*, 81, 326-339.

- Bjorklund, D. F. & Kipp, K. (1996). Parental investment theory and gender differences in the evolution of inhibition mechanisms. *Psychological Bulletin*, 120, 163–188.
- Blair, C. & Razza, R. P. (2007). Relating effortful control, executive function, and false belief understanding to emerging math and literacy ability in kindergarden. *Child Development*, 78, 647–663.
- Bornstein, M. H. ve Güngör, D. (2013). Gelişim biliminin kültür ve çocuk bakımına düzenleyici prensipler ve süreçler açısından katkısı. S. Bekman ve A. A. Koç, (Ed.), *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açıları* (s. 113-131). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Brophy-Herba, H. E, Stansbury, K., Bockneka, E. & Horodyskib, M. A. (2012). Modeling maternal emotion-related socialization behaviors in a low-income sample: Relations with toddlers' self-regulation. *Early Childhood Research Quarterly*, 27, 352–364.
- Buri, J.R. (1998). The nature of humankind, authoritarianism and self –esteem: *Journal of Psychology and Christianity*, 7, 32-38.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Cabrera, N., Shannon, J. E. & Tamis-LeMonda C. S. (2007). Fathers' influence on their children's cognitive and emotional development: From toddlers to pre-K. *Applied Developmental Science*, 11, 208–213.
- Campbell, S. B. & von Stauffenberg, C. (2009). Delay and inhibition as early predictors of ADHD symptoms in third grade. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 37, 1–15.
- Calkins, S. & Fox, N. (2002). Self-regulatory processes in early personality development: A multilevel approach to the study of childhood social withdrawal and aggression. *Development and Psychopathology*, 14, 477–498.

- Carlson, S. M. (2003). Executive function in context: Development, measurement, theory, and experience. *Monographs of the Society for Research in Child Development, 68*, 138–151.
- Casey, B. J., Somerville, L. H., Gotlib, I. H., Ayduk, O., Franklin, N. T., Askren, M. K., Jonides, J., Berman, M. G., Wilson, N. L., Teslovich, T., Glover, G., Zayas, V. Mischel, W. & Shoda, Y. (2011). Behavioral and neural correlates of delay of gratification 40 years later. *Psychological and cognitive sciences, 108(36)*, 14998-15003.
- Cebioğlu, S. G. ve Aksan, N. (2012). Benlik düzenlemenin gelişiminde mizaç ve ana baba etkisi. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (s. 239-270). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Cemore, J. J. & Herwig, J. E. (2005). Delay of gratification and make-believe play of preschoolers. *Journal of Research in Childhood Education, 19 (3)*, 251-266.
- Chao, R. K. (2001). Extending research on the consequences of parenting style for Chinese Americans and European Americans. *Child Development, 72(6)*, 1832-1843.
- Chao, R. K. & Tseng, V. (2007). Parenting of Asians. In M. H. Bornstein, (Eds.), *Handbook of parenting social conditions and applied parenting*, (59- 93). National Institute of Child Health and Human Development.
- Cheah, C., Leung, C., Tahseen, M. & Schultz, D. (2009). Authoritative parenting among immigrant Chinese mothers of preschoolers. *Journal of Family Psychology, 23*, 311-320.
- Cohen J, (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences*, 2nd ed. Hillsdale, New Jersey: Erlbaum.
- Darling, N. & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin, 113 (3)*, 487- 496.

- Davidov, M. & Grusec, J. E. (2006). Untangling the links of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77(1)* , 44-58.
- Deater-Deckard, K., Lansford, J.E., Malone, P.S., Alampay, L.P., Sorbring, E., Bacchini, D., Bombi, A.S., Bornstein, M.H., Chang, L., Giunta, L.D., A. Dodge, K.A., Oburu, P., Pastorelli, C., Skinner, A.T., Tapanya, S., Uribe Tirado, L.M., Zelli, A. & Al-Hassan, S.M. (2011). The association between parental warmth and control in thirteen cultural groups. *J Fam Psychol, 25(5)*, 790–794.
- Dehyadegary, E., Yaacob, S.T. Juhari, R.B & Abu Talib, M. (2011). Relationship between parenting style and academic achievement among Iranian adolescents in Sirjan. *Asian Social Science, 8(1)*, 1911-2017.
- Denham, S. A. (2006). Emotional basis of learning and development in early childhood education. B. Spodek, & N. Saracho içinde, *Handbook of research on the education of young children* (s. 85-101). Mahwah, N.J: Lawrence Erlbaum Associates.
- Derryberry, D. (2002). Attention and voluntary self-control. *Self and Identity, 1*, 105-111.
- Dornbusch, S.M., Ritter, P.L, Leiderman, P.H, Roberts, D. F & Michael J. Fraleigh M.J. (1987) The relation of parenting style to adolescent school performance. *Child Development 58 (5)* 1244-1257.
- Duckworth, A.L., Tsukayama, E. & Kirby, T.A. (2013). Is it really self-control? Examining the predictive power of the delay of gratification task. *Personality and Social Psychology Bulletin, 39(7)*. 843–855.
- Durgel, E.S. ve Bilici, N. (2012). Batı Avrupa'daki Türk göçmen ailelerde ana babalık. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (129-148). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Durmuşluoğlu Saltalı, N ve Arslan E. (2012). Parent's attitudes as a predictor of preschoolers' social competence and introverted behavior. *Elementary Education, 11(3)* 729-737.

- Egeland, B., Pianta, R., & O'Brien, M. A. (1993). Maternal intrusiveness in infancy and child maladaptation in early school years. *Development and Psychopathology*, 5, 359–370.
- Eiden, R.D., Edwards, E.P. & Leonard, K.E. (2007). A conceptual model for the development of externalizing behavior problems among kindergarden children of alcoholic families: Role of parenting and children's self-regulation. *Dev Psychol*, 43(5), 1187-120.
- Eisenberg, N., Cumberland, A. & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry*, (9), 241–273.
- Eisenberg, N., Smith, C. L., Sadovsky, A. & Spinrad, T. L. (2004). Effortful control: Relations with emotion regulation, adjustment, and socialization in childhood. In R. F. Baumeister & K. D. Vohs (Eds.), *Handbook of self-regulation: Research, theory, and applications*. New York, NY, US: Guilford Press.
- Fearon, D.D., Copeland, D. & Saxon, T.F. (2013). The relationship between parenting styles and creativity in a sample of Jamaican children. *Creativity Research Journal*, 25(1). 119-128.
- Flynn, T. M. (1985). Development of self-concept, delay of gratification and self control and disadvantaged preschool children's achievement gain. *Early Child Development and Care*, 22, 65–72.
- Funder, D.C, Block, J.H. & Block, J. (1983). Delay of gratification: Some longitudinal personality correlates. *Journal of Personality and Social Psychology*, 44 (16), 1198-1213.
- Gladding, S.T. (2012). Birey ve aile yaşam döngüleri. Keklik, İ. ve Yıldırım, İ. (Ed.), *Aile terapisi, tarihi, kuram ve uygulamaları*.(5) içinde (3-28). Ankara: Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği Yayınları.
- Goodnow, J.J. (1988). Parents' ideas, actions, and feelings: Models and methods from developmental and social psychology. *Child Development*, 59(2), 286-320.

- Grolnick, W. S. & Farkas, M. (2002). Parenting and the development of children's self regulation. In M. H. Bornstein (Ed.), *Handbook of parenting: Practical issues and parenting* (pp. 89–110). Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
- Gulley, L. D., Oppenheimer, C. W. & Hankin, B. L. (2013). Associations among negative parenting, attention bias to anger, and social anxiety among youth. *Developmental Psychology*, <http://dx.doi.org/10.1037/a0033624>
- Grusec, J. E. ve Davidov, M. (2006). Socialization in the family: The role of parents. J.E. Grusec ve P. D. Hastings (der.), *Handbook of Socialization* içinde (284–308). New York: Guilford.
- Göktaş-Telmaç, N. (2010). *Anne Baba Tutumlarının ve Çocukların Davranışsal Özelliklerinin Sihirli Aile Çizim Testi İle İncelenmesi*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hart, C. H., Nelson, D. A., Robinson, C.C., Olsen, S. F., McNeilly-Choque, M. K. (1998). Overt and relational aggression in Russian nursery-school-age children: Parenting style and marital linkages. *Developmental Psychology*, *34*(4), 687–697.
- Herzberger, S.D. & Dweck, C.S. (1976). Attraction and delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, *22*, 215–227.
- Holden, G. & Miller, P. (1999). Enduring and different: A meta-analysis of similarity in parents' child rearing. *Psychological Bulletin*, *125*, 223–254.
- Houck, G.M. & Lecuyer-Maus, E. A. (2004). Maternal limit setting during toddlerhood, delay of gratification, and behavior problems at age five. *Infant Mental Health Journal*, *25*(1), 28–46 (2004).
- Hughes, S.O., Power, T.G., Jennifer Orlet Fisher, J.O., Mueller, S. & Theresa A. Nicklas, T. A. (2005). Revisiting a neglected construct: Parenting styles in a child-feeding context. *Original Research Article Appetite*, *44*(1). 83–92.

- Jacobsen, T. (1998). Delay Behavior at Age Six: Links to Maternal expressed emotion. *The Journal of Genetic Psychology*, 159(1), 117–120
- Jacobsen, T., Huss, M., Fendrich, M., Kruesi, M.J.P. & Ziegenham, U. (1997). Children's ability to delay gratification: longitudinal relations to mother child attachment. *The Journal of genetich Psychology*, 158 (4), 411-426.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). "Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change" *Cross- cultural perspectives: Nebraska Symposium on Motivation, 1989, der. J. Berman*, s.135-200. Lincoln: Nebraska University Press.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). Family and human development across Culturaes: *A Wiev from the Other Side*. Hillsdale, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2001). *Kültürel Psikoloji Bağlamında İnsan Aile ve Kültür* İstanbul, Evrim Yayınları.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2005). Autonomy and Relatedness in Cultural Context Implications for Self and Family *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 36, 403-422.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007). Family, Self, and human development across culturaes: Theory and applications, İkinci baskı. Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2012). Kültür ve ana babalık: Kuram ve uygulama çıkarsamaları. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (61-167). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Kalaycı, Ş. (2005). SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karabulut, D.E. (2007). *Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ)*. Yayınlanmış yüksek lisans tezi İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Karabulut, D.E. ve Şendil, G. (2008). Ebeveyn Tutum Ölçeği (ETÖ). *Türk Psikoloji Yazıları*, 11(21), 15-25.

- Karreman, A., Tuijl, C., van Aken, M.A.G. & Dekovic, M. (2006). Parenting and self regulation in preschoolers: A meta-analysis. *Infant and Child Development*, 15, 561–579.
- Keller, H., Yovsi, R., Borke, J., Kartner, J., Jensen, H. & Papaligoura, Z.(2004). Developmental consequences of early parenting experiences: Self-Recognition and self-regulation in three cultural communities.*Child Development*, 75(6),1745–1760.
- Kochanska, G.& Knaack, A. (2003). Effortful control as a personality characteristic of youngchildren: Antecedents, correlates, and consequences. *Journal of Personality*, (71), 1087–1112.
- Kochanska, G., Murray, K. & Coy, K. (1997). Inhibitory control as a contributor to conscience in childhood: From toddler to early school Age. *Child Development*, 68, 263–277.
- Kochanska, G., Murray, K., Jacques, T. Y., Koenig, A. L. & Vandegest, K. A. (1996). Inhibitory control in young children and its role in emerging internalization. *Child Development*, 67, 490–507.
- Kochanska, G., Murray, K. T. & Harlan, E. T. (2000). Effortful control in early childhood: Continuity and change, antecedents, and implications for social development. *Developmental Psychology*, 36, 220–232.
- Kopp, C. B. (1982). Antecedents of self-Regulation: A developmental perspective. *Developmental Psychology*, 18 (12), 199-214.
- Krueger, R. F., Caspi, A., Moffitt, T. E. & White, J. (1996). Delay of gratification psychopathology, and personality: Is low self-control specific to externalizing problems? *Journal of Personality*, 64 (1), 107-130.
- Kumru, A.ve Öztürk, P. (2012). Çocuklukta olumlu sosyal davranış ve ahlak gelişiminde ana baba davranışlarının etkileri. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.),

Ana Babalık: Kuram ve Araştırma (21) içinde(215-238). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Ladd, G. W., Birch, S. H.& Buhs, E. S. (1999). Children's social and scholastic lives in kindergarten: Related spheres of influence? *Child Development*, 70, 1373-1400.
- Lamborn, S., Mounts, N., Steinberg, L.& Dornbusch, S. (1991). Patterns of competence and adjustment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful homes. *Child Development*, 62, 1049-1065.
- Lee, P.L., Lan, W., Wang, C. L.& Chiu, H.Y. (2008). Helping Young Children to Delay of Gratification. *Early Childhood Education Journal*, 35, 557-564.
- Maccoby, E. (2002). "Parenting Effects: Issues and Controversies". J.G. Borkowski, L.S. Ramey & M.Bristol-Power, (Ed.), *In parenting and the child's world: Influences on academic, intellectual and social-emotional development* (35-46). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Maccoby, E. & Martin, J. A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent - child interaction. In E. M. Hetherington (Ed.), P. H. Mussen (Series Ed.), *Handbook of child psychology: Vol. 4. Socialization, personality, and social development* (pp. 1-101). New York: Wiley.
- McClelland, M. M., Morrison, F. J., & Holmes, D. L. (2000). Children at risk for early academic problems: The role of learning-related social skills. *Early Childhood Research Quarterly*, 15, 307-329.
- Mak, A.S. (1994). Parental neglect and overprotection as risk factors in delinquency. *Australian Journal of Psychology*, 46(2), 107-111.
- Martin, J. A. (1981). A Longitudinal study of the consequences of early mother-infant interaction: A microanalytic approach. *Monographs of the Society for research in Child Development*, 63 (4), 1-58.

- Mauro, C. F. & Harris, Y.R. (2000) .The influence of maternal child-rearing attitudes and teaching behaviors on preschoolers delay of gratification. *The Journal of Genetich Psychology*, 161 (3), 292-306.
- Mischel, W. (1958). Preference for delayed reinforcement: An experimental study of a cultural observation. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 56(1), 57-61.
- Mischel, W. & Ebbesen, E. B. (1970). Cognitive and attentional mechanisms in delay of gratification. *Journaloj Personality and Social Psychology*, 16 (2), 329-337.
- Mischel, W., Ebbesen, E.B. & Rascoff-Zeiss, A. (1972). Cognitive and nattentional mechanisms in delay of gratification. *Journaloj Personality and Social Psychology*, 21 (2), 204-218.
- Mischel, W., Shoda, Y. & Rodriguez, M.L. (1989). Delay of gratification in children. *Science*, 244(4907), 933-938.
- Mischel, W., Shoda, Y. & Peake, P.K. (1988). The nature of adolescent competencies predicted by preschool delay of gratification. *Journal of Personality and Social Psychology*, 54(4), 687-696.
- Mittal, R., Russell, B.S., Britner, P. A. & Peake, P.K. (2012). Delay of gratification in two and three-year-olds: Associations with attachment, personality, and temperament. *J Child Fam Stud*, 22, 479–489.
- Moilanen, K. L., Shaw, D. S., Dishion, T. J., Gardner, F. & Wilson, M. N. (2010). Predictors of longitudinal growth in inhibitory control in early childhood. *Social Development*, 19, 326–347.
- Morgan, Cliffed T. (1997). (Yayın Sorumlusu Sibel Karakaş). “Psikolojiye Giriş”. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları.

- Muhtadie, L., Zhou, Q., Eisenberg, N. & Wang, Y. (2013). Predicting internalizing problems in Chinese children: The unique and interactive effects of parenting and child temperament. *Development and Psychopathology*, 25, 653-667.
- Nacak, M., Yağmurlu, B., Durgel, E. S., ve van de Vijver, F. J. R. (2011). Metropol ve Anadolu'da ebeveynlik: Biliş ve davranışlarda şehrin ve eğitim düzeyinin rolü *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 85-100.
- Nyarko, K. (2011). The influence of authoritative parenting style on adolescents' academic achievement. *American Journal of Social and Management Sciences*, 2(3), 278-282.
- Olson, S. L. (1989). Assessment of impulsivity in preschoolers: Cross-measure convergences, longitudinal stability, and relevance to social competence. *Journal of Clinical Child Psychology*, 18, 176–183.
- Olson, S. L., Bates, J. E., & Bayles, K. (1990). Early antecedents of childhood impulsivity: The role of parent-child interaction, cognitive competence, and temperament. *Journal of Abnormal Child Psychology*, (18), 317–334.
- Özdamar, K. (2013). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi* (9. Baskı). Eskişehir: Nisan Kitabevi, 1. Cilt.
- Özdamar, K. (2013). *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi* (9. Baskı). Eskişehir: Nisan Kitabevi, 2. Cilt.
- Patock-Peckham, J.A. & Morgan-Lopez, A.A. (2007). College drinking behaviors: Mediation links between parenting styles, parental bonds, depression, and alcohol problems. *Psychology of Addictive Behaviors*, 21(3), 297-306.
- Pears, K.C. & Moses, L.J. (2003). Demographics, parenting, and theory of mind in preschool children. *Social Development*, 12(1), 1-20.
- Phalet, K. ve Güngör, D. (2012). Türk göçmen ailelerde kültürel süreklilik ve süreksizlik: Aile değişim modeli'nin geliştirilmesi. S. Bekman ve A. A. Koç,

(Ed.), *İnsan Gelişimi, Aile ve Kültür: Farklı Bakış Açuları*(s. 289-310). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Portes, P.R., Dunham, R.M. & Williams, S. (1986). Assessing child-rearing style in ecological settings: Its relation to culture, social class, early age intervention and scholastic achievement. *Adolescence*, 21, 723-735.
- Price-Williams, D.R. & Ramirez, M. (1974). Ethnic differences in delay of gratification. *The Journal of Social Psychology*, 93, 23-30.
- Putnam, S.P., Spritz, B.L. & Stifter, C.A. (2002). Mother-child coregulation during delay of gratification at 30 months. *Infancy*, 3(2), 209-225.
- Razza, R. A. & Raymond, K. (2013). Associations among maternal behavior, delay of gratification, and school readiness across the early childhood years. *Social Development*, 22(1) 180-196.
- Rha, J.H. (2000). Delay of gratification in infancy: Effects of infants' temperament and parenting. *Journal of Korean Home Economics Association English Edition*, 1(1). 59-77.
- Rizemberg, R. ve Zimmerman, B. J. (1992). Self-regulated learning in gifted students. *Roeper Riviev*, 15 (1) 98-101.
- Rubin, K. H., Bukowski, W., & Parker, J. G. (1998). Interactions, relationships, and groups. W. Damon, & N. Eisenberg içinde, *Handbook of child psychology: Vol 3. Social, emotional and personality development*, 5th ed. (s. 619-700). New York: Wiley.
- Russell, B. S., Londhe, R. & Britner, P. A. (2012). Parental contributions to the delay of gratification in preschool-aged children. *J Child Fam Stud*, 22, 471-478.
- Ryan, R. M., Martin, A. & Brooks-Gunn, J. (2006). Is one good parent good enough? patterns of mother and father parenting and child cognitive outcomes at 24 and 36 months. *Parenting: Science and Practice*, 6(2-3), 211-228.

- Sayıl, M. ve Yağmurlu, B. (2012). Türkiye’de ana babalık çalışmalarına bakış. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (s. 15-18). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Schaefer, Earl S. (1959). "A Circumplex Model for Maternal Behavior." *Journal of Abnormal Psychology* 59: 226-235.
- Schlam, T.R., Wilson, N.L., Shoda, Y., Mischel, W. & Ayduk, O.(2013).Preschoolers' delay of gratification predicts their body mass 30 years later , *The Journal of Pediatrics*162(1), 90–93.
- Schwarz, J.C. , Schrager, J. B. & Lyons, A. E. (1983). Delay of gratification by preschoolers: Evidence for the validity of the choice paradigm. *Child Development, 54*, 620-625.
- Shaw, D., Keenan, K. & Vondra, J. (1994). Developmental precursors of externalizing behavior: Ages 1 to 3. *Developmental Psychology, 30* (3) 355-364.
- Shoda, Y., Mischel, W. & Peake, P.K. (1990). Predicting adolescent cognitive and self regulatory competencies from preschool delay of gratification: Identifying diagnostic conditions. *Developmental Psychology, 26*(6),976–986.
- Silverman, I. W. (2003). Gender Differences in delay of gratification: A meta – analysis. *Sex Roles, 49*(9/10), 451–459.
- Spera, C. (2005). A review of the relationship among parenting practices, parenting styles, and adolescent school achievement. *Educational Psychology Review, 17*(2),125-146.
- Steinberg, L., Elmen, J.D. & Mounts, N.S. (1989). Authoritative parenting, psychosocial maturity and academic success among adolescents. *Child Development, 60*, 1424-1436.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S.& Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school

involvement, and encouragement to succeed. *Child Development*, 63, 1266-1281.

Steinberg, L., Mounts, N., Lamborn, S.D.& Dornbusch, S. (1991). Authoritative parenting and adolescent adjustment across various ecological niches. *Journal of Research on Adolescence*,1, 19–36.

Steinberg, L., Lamborn, S.D. & Dornbusch, S. M. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: Authoritative parenting, school Involvement and encouragement to succeed. *Child Development*, 63(59), 1266–1281.

Sümer, N. (2012). Ana babalık ve bağlanma. M. Sayıl ve B. Yağmurlu, (Ed.), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (21) içinde (169-190).İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

Symonds, P. M., (1939). *The Psychology of Parent-child Relationships*. New York: Appleton-Century-Crofts.

Tezcan, M. (1993). *Sosyolojiye Giriş* Ankara: 72 TDFO Teksir-Dizgi-Fotokopi-Ofset Tesisleri.

Tunç, A. ve Tezer, E. (2006). Çocuk yetiştirme stilleri ve benlik saygısı arasındaki ilişki. *Turkish Psychological Counselling and Guidance Journal*, 3(25), 37-44.

Turner, E.A., Chandler, M. & Heffer, R.W. (2009). The influence of parenting styles, achievement motivation and self-efficacy on academic performance in college students. *Journal of College Student Development*.50(3). 337-346.

Valiente, C., Eisenberg, N., Fabes, R., Shepard, S., Cumberland, A. & Losoya, S. (2004). Prediction of children's empathy-related responding from their effortful control and parents' expressivity. *Developmental Psychology*, 40, 911–926.

Wolfrandt, U., Hempel, S. & Miles, J. (2003). Perceived parenting styles, depersonalisation, anxiety and coping behavior in adolescents. *Personality and Individual Differences*,34, 521-532.

Yağmurlu, B., Çıtlak, B., Dost, A. ve Leyendecker, B.(2009). Türk annelerin çocuk sosyalleştirme hedeflerinde eğitime bağlı olarak gözlemlenen farklılıklar. *Türk Psikoloji Dergisi*,24 (63), 1-15

Zimmerman, B. J. (2008). Investigating self-regulation and motivation: Historical background, methodological developments, and future prospects. *American Educational Research Journal*, 45(1), 166-183.

EKLER

EK-1 Gönüllü Katılım (Bilgilendirilmiş Onay) Formu

UFUK ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU

GÖNÜLLÜ KATILIM (BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAY) FORMU

Tarih: .../.../2015

Sayın Veli,

Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Bölümü yüksek lisansöğrencisi Psik. Dan. Rahmi CAN olarak Yrd. Doç. Dr. Funda KUTLU'nun danışmanlığında bir araştırma yürütmekteyim. Yürüttüğüm bu araştırmanın amacı: Anaokuluna devam eden 36-66 ay arası çocukların annelerinin ebeveynlik tutumlarının çocuklarda hazzı erteleme davranışı gelişimindeki etkisini belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda tarafımda bir dizi çalışmalar yürütülecektir. Bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayalıdır. Eğer katılmayı kabulederseniz, anne olarak sizden çalışma ile ilgili bazı ölçekleri doldurmanız istenecektir. Ayrıca çocuğunuzla dasevdiği bir ödülü almak için ne kadar bekleyebildiğinin değerlendirildiği oyun düzeneğine dayalı bir çalışma yürütülecektir. Çocuğunuzla yapılacak çalışmanın ölçümleri, çocuğunuzun okulunda özel olarak düzenlenmiş bir odada yapılacaktır. Bu oda, üzerinde sadece zilin olduğu bir masa, bir sandalye ile çocuğunuzun ilgisini çekmeyecek uygun bir yere yerleştirilmiş bir kamera ve paravanın olduğu standart bir odadan ibarettir.

Çocuğunuz ile yapılacak çalışmanın prosedürü kısaca şöyledir: İlk önce araştırmacı, kendini çocuklara tanıtmak ve kendileriyle sıcak bir ilişki kurmak amacıyla çocuğunuzun kendi sınıfında (oyuna dayalı) bir ısınma etkinliğinde bulunacaktır. Hemen arkasından, çocuğunuz, yukarıda tarif edilen ve okul içinde özel olarak düzenlenmiş olan standart odaya bireysel olarak alınacaktır. Burada, çocuğunuzun sevdiği yiyeceği alma ya da daha az sevdiğine razı olma süresinin belirlendiği bir çalışma yapılacaktır.

Bu araştırma da sizden ve çocuğunuzdan elde edilecek ölçümler, Anne-çocuk ilişkisi ile çocukların belirledikleri amaç ve isteklerine ulaşmada kendilerini ne kadar kontrol edebildikleri hakkında önemli bilgiler sağlayacaktır. Cevaplarınız ve çocuğunuzla yapılan çalışmanın görüntü kayıtları sadece araştırma için bilimsel amaçlı kullanılacak ve gizli tutulacaktır. Sizden ve çocuğunuzdan kimlik belirleyici hiçbir bilgi alınmayacağı için kağıt üzerine isim yazmayınız. Bu çalışmaya, katılmayı kabuledebilir ya da reddedebilirsiniz. Ayrıca çalışmanın herhangi bir yerinde onayınızı çekme hakkına da sahipsiniz. Ancak katılımınız ve ölçeklerinizin nakadareksiksiz doldurmanız bu araştırmada elde edilecek bilgiler açısından çok önemlidir. Çocuğunuzun katılımının herhangi bir potansiyel riski yoktur. Ancak, yine de çocuğunuzun haklarının korunmasına yönelik sorularınız varsa ya da çocuğunuz herhangi bir şekilde risk altında olabileceğine, strese maruz kalacağına inanıyorsanız Araştırmacı **Rahmi Can'a 0 545 3252849** nolu telefon numarasından ve rhmcn@gmail.com mail adresinden ulaşabilirsiniz.

Katılımcı Beyanı

Araştırma ile ilgili yukarıdaki bilgileri okudum ve tüm ayrıntılarıyla anladım. Eğer bu araştırmaya katılırsam, bana ve çocuğuma ait bilgilerin gizliliğine özen ve saygı ile yaklaşılacağı konusunda bana güvence verildi. Verdiğim bilgilerin gizlilik ilkesine uygun olarak saklanacağını ve sadece bilimsel amaçlı olarak kullanılabileceğini kabul ediyorum. Bu araştırmada gönüllü olarak yer almayı ve çocuğumun katılımını;

Kabul Ediyorum

Reddediyorum

ÖNEMLİ: Araştırmada gönüllü olarak yer almayı ve çocuğunuzun katılımını kabul ediyorsanız zarfı açınız. İçinden çıkan ölçeklerin tamamını sonuna kadar (eksik bırakmadan) doldurunuz. Doldurduğunuz bu ölçekleri size ayrıca gönderilen diğer boş zarfın içine koyarak zarfı (ağız kısmındaki bandı açarak) iyice kapatınız ve okul rehberlik servisiniz aracılığı ile araştırmacıya (Rahmi CAN'a) ulaştırınız. Araştırmada gönüllü olarak yer almayı ve çocuğunuzun katılımını **kabul etmiyorsanız** lütfen zarfı **açmayınız**. Okul rehberlik servisiniz aracılığı ile araştırmacıya (Rahmi CAN'a) ulaştırınız.

Katılımınız ve ayırdığınız vakit için şimdiden teşekkür ederim...

Annenin

Adı Soyadı:.....

İmza :.....

EK-2 Kişisel Bilgi Formu**KİŞİSEL BİLGİ FORMU***Değerli Anne;*

1- Yaşınız:				
☐ 18- 25	☐ 26-35	☐ 36-45	☐ 46-55	☐ 56 ve üstü
2- Aylık ortalama gelir düzeyiniz:				
☐ 0-800 TL	☐ 801-1500 TL	☐ 1501- 3000 TL	☐ 3001 TL ve üstü	
3- Sahip olduğunuz çocuk sayısı:				
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ 4	☐ 5 ve üstü
4- Bu okula devam eden çocuğunuz kaçınıcı çocuğunuz?				
☐ 1	☐ 2	☐ 3	☐ _____	
5- Öğrenim durumunuz:				
☐ Okur-yazar değil	☐ İlkokul	☐ Ortaokul	☐ Lise	☐ Lisans ☐ Lisansüstü
6- Medeni durumunuz:				
☐ Evli	☐ Boşanmış	☐ Ayrı		
7- Evlilik süreniz:				
☐ 0-10 yıl	☐ 11-20 yıl	☐ 21-30 yıl	☐ 31 yıl ve üstü	
8- Mesleğiniz:				
☐ Çalışmıyor	☐ İşçi	☐ Devlet memuru	☐ Serbest çalışıyor	

EK-3 Ebeveyn Tutum Ölçeği

EBEVEYN TUTUM ÖLÇEĞİ (ETÖ)

Değerli Anne;

Cümleleri okuduktan sonra o ifadenin size ne kadar uyduğunu aşağıdaki 5 seçenektan birinin altındaki kutucuğa işaret koyarak belirtiniz. Örneğin, okuduğunuz ifade size tamamıyla uyuyorsa "**her zaman böyledir**" seçeneğini, size çoğunlukla uyuyorsa "**çoğu zaman böyledir**" seçeneğini, bazen uyuyorsa "**bazen böyledir**" seçeneğini, size çok az uyuyorsa "**nadiren böyledir**" seçeneğini ya da size hiç uymuyorsa, "**hiçbir zaman böyle değildir**" seçeneğini işaretleyebilirsiniz. Bu ifadelerde doğru veya yanlış yoktur, sadece size uyan seçeneği işaretlemeniz gerekiyor. Araştırma için, bütün soruların cevaplandırılması çok önemlidir. Bu nedenle, bazı ifadeler size benzer gelse de lütfen hepsini mutlaka cevaplandırınız. 2-6 yaş arasında birden fazla çocuğunuz varsa, lütfen soruları çocuklardan **sadece birisi** için cevaplandırınız.

		5	4	3	2	1
	CÜMLELER	Her zaman böyledir	Çoğu zaman böyledir	Bazen böyledir	Nadiren böyledir	Hiçbir zaman böyle değildir
1	Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.					
2	Çocuğumun kendine özgü bir bakış açısı olduğunu kabul ederim.					
3	Çocuğumla aynı fikirde olmadığımız zaman, benim fikirlerimi kabul etmesi için onu zorlarım.					
4	Çocuğumu, hayatın ufak tefek güçlüklerinden korurum.					
5	Çocuğuma bağımsız olmayı öğrenmesi konusunda yardımcı olurum.					
6	Çocuğuma, kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.					
7	Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.					
8	Çocuğumu, kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.					
9	Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.					
10	Çocuğumun iyi ve kötü davranışı karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.					
11	Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.					
12	Çocuğuma karşı koruyucu davranırım.					
13	Çocuğum iyi davrandığında onu överim.					
14	Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.					
15	Çocuğumu bir şeyleri kendi başına yapması konusunda cesaretlendiririm.					
16	Arkadaşları çocuğuma sataştığı zaman onu korurum.					

17	Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.					
18	Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.					
19	Çocuğum yanlış bir şekilde davrandığında ona bağırırım.					
20	Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.					
21	Çocuğumu, kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.					
22	Çocuğumun hastalanmasından endişe ederim.					
23	Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.					
24	Çocuğumun istediği saatte uyumasına izin veririm.					
25	Çocuğum yanlış davrandığında, bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.					
26	Çocuğuma kızdığımda çocuğumu cezalandırırım.					
27	Fiziksel cezayı, çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.					
28	Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.					
29	Çocuğumun büyüdükçe yeni şeyler denemeyi göze alması gerektiğine inanırım.					
30	Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.					
31	Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.					
32	Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.					
33	Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.					
34	Çocuğumu şımartırım.					
35	Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.					
36	Çocuğum bana bir şey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.					
37	Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.					
38	Çocuğumla her konuyu konuşabilirim.					
39	Çocuğuma karşı sabırsızım.					
40	En ufak bir hatasında, çocuğumu cezalandırırım.					
41	Çocuğum için hemen hemen bütün eğlencelerimden fedakârlık ederim.					
42	Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat tanırım.					
43	Çocuğuma bana sormaksızın şahsi eşyalarımın herhangi birini alıp kullanmasına izin veririm.					
44	Evimizde hangi televizyon programının izleneceği, çocuğumun isteğine göre belirlenir.					
45	Çocuğumu yapabileceğinden fazlasını yapması için zorlarım.					
46	Çocuğumu, onun cesaretini kırabilecek zor işlerden uzak tutarım.					

Katılımınız için teşekkür ederim...